

FRANTIŠEK ČÁDA

ČASOVÉ OTÁZKY A ROZPRÁVY PEDAGOGICKÉ.

POŘÁDÁ JOSEF TŮMA.

SVAZEK XXIV.

FRANTIŠEK ČÁDA

488

SPIŠŮ »DĚDICTVÍ KOMENSKÉHO« ČÍSLO 163.

V PRAZE 1915.
NÁKLADEM „DĚDICTVÍ KOMENSKÉHO“.
TISKEM EDVARDA LESCHINGRA V PRAZE.

FRANTIŠEK ČÁDA.

K PADESÁTÝM NAROZENINÁM JEHO

NAPSAL

KRUH PŘÁTEL A CTITELŮ.

In. c. 149

B82

VÁCLAV KRÁL,
ředitel.

ČASOVÝCH OTÁZEK A ROZPRAV PEDAGOGICKÝCH Č. XXIV.

V PRAZE 1915.

NÁKLADEM „DĚDICTVÍ KOMENSKÉHO“,

TISKEM EDVARDA LESCHINGRA V PRAZE.

Prof. Dr. Františku Čádovi
k padesátým narozeninám

1865 — 1915

6. dubna

připisují

Dědictví Komenského

a

*Jan Dolenský, Frant. Drlina, Frant. Groh,
Ot. Kádner, Rich. Klimeš, Vlastimil Kybal,
Jan Mauer, Frant. Meinich, Josef Pešek,
Em. Rádl, Tomáš Trnka, Ant. Tůma,
Josef Tůma, Gustav Zába.*

Profesor Frant. Čáda bude vzpomínati 6. dubna svých padesátin. »Dědictví Komenského«, jemuž věnoval tolik ušlechtilé snahy a vytrvalé, nezištné práce, předkládá veřejnosti stručné vylíčení dosavadní jeho činnosti životní, jež vzbuzuje úctu a zasluhuje vděčné uznání českého vzdělaného světa, zvláště učitelstva našeho. Práce Čádova je mnohostranná, vždy věčná, promyšlená, Čáda je však nejen myslitel a badatel, je též bystrý organizátor a výmluvný apoštol nových ideí a směrů v národní české výchově. Prosté vylíčení a registrování toho, co vykonal v prvním padesátiletí života, poskytne každému obraz věrný a působivý i bude nejspíše odpovídati jeho skromné, ušlechtilé povaze, jež nehledá ni slávy ni zisku, jíž práce posvěcená dobru lidskému i národnímu je životní potřebou.

Frant. Čáda narodil se 6. dubna 1865 v Bubnech. Vychodiv tam školu obecnou, studoval pak na gymnasiích ve Spálené (nyní v Křemencové) a v Jindřišské (nyní v Truhlářské) ulici. Na české universitě Pražské absolvoval filosofické čtyřletí, oddávaje se studiím klasické filologie a filosofie. Vykonav státní zkoušky a byv promován za doktora filosofie působil učitelsky na gymnasiích v Žitné a Truhlářské ulici. Doby volné užil k návštěvě universit Lipské, kde pobyl hlavně v psychologické laboratoři Wundtově, i Hallské, účastnil se mezinárodních sjezdů pro psychologii v Mnichově (1896), Paříži (1900) a Giessenu (1904), pedologického v Bruselu (1911), navštívil též psychologickou laboratoř Binetovu a ve Villejuifu, psychologickou laboratoř Ed. Toulouse,

profesora na École des hautes études, jakož i mezinárodní sjezd filosofický v Heidelberce r. 1908. Na české filosofické fakultě habilitoval se r. 1896 pro filosofii a byl jmenován r. 1905 mimořádným, r. 1912 řádným profesorem. Prof. Čáda je dále řádným členem České Akademie pro vědy, slovesnost a umění a mimoř. členem Král. České Společnosti nauk. Je chvalně znám svými pracemi za hranicemi: americký přítel českého národa Will. S. Monroe, profesor v Montclairu, připsal mu svůj spis o Čechách, psali o vědecké jeho činnosti rusky N. Novič, J. Bachtin, polsky Szycówna, spolu z něho překládající, Ruská společnost experimentální pedagogiky v Petrohradě zvolila jej svým čestným členem.

Čáda jako akademický učitel.

Na universitě řídí Čáda seminář filosofický (kdysi oddělení prof. Durdíka) a je členem c. k. české vědecké komise pro učitelství na školách středních. Čádova činnost akademická od počátku jest nad jiné záslužná. Přednášky jeho i práce v semináři filosofickém vyznačují se hloubkou myšlenek, vědeckou propracovaností, neobyčejným bohatstvím ideovým, bystrými úsudky, a didaktická metoda Čádova nutí mysliti i upoutává. Vděčně to uznává jeho přečetné posluchačstvo. Jeden z nich píše:

»Přišel-li jsi na přednášky a do semináře prof. Čády, nalezl jsi problémy, nalezl materiál pro oheň své touhy. Chopila se tě pevně ruka zkušeného vůdce a klidně uváděla tě induktivně v život otázek. A byla tvá touha nepříjemně překvapena a zklamána proto, že místo abys nalezl rozřešení a architektonický plán záhad, nalezl jsi něco jiného. Místo abys rozletěl se, chopila se tě ruka zkušeného vůdce a klidně vedla tě po prosaické zemi až na vrchol současného vědění, a před tebou více a více vystupovala širokodaleká krajina nejrůznějších barev a odstínů. Neboť nic neumí lépe prof. Čáda, jako nepříjemně ti otevřítí oči, učit klidně se dívat na úžasně obsáhlou oblast filosofických otázek, obsáhlý chaos mínění o sebe jednodušší otázce. »Kolik hlav, tolik smyslů« řekl mé neukojeně zvědaví touze směřující k jednostrannosti. Je metodik a vůdce a umí orientovati. Učitelská metoda

prof. Čády projevuje se tímto výborným soustavným, promyšleným utříděním otázek, neobyčejnou průhledností a jasností, že je ti, jako bys byl vyváděn na rozhlednu, a před tebou rozvíraly se široké obzory. V tom to nepřijemné překvapení a zklamání: chtěls letět kamsi v svět problémů, neznals světa, a tu přišel učitel, jenž ti nejprve podal výhled.

Prof. Čáda je zkušený vůdce, naprosto obeznámený s úskalím cest a problémů, jasný vykladač. V klidném a jasném a metodicky objektivním orientování je všechna jeho přednost a síla. Přispívá k tomu jeho neobyčejné vzdělání s velikou zásobou vědomostí. Vyučuje, a je ti, jako když vystupuješ na vysokou horu a shlížíš v krajinu širokých a hlubokých obzorů. Tak jsi připraven a pak sám můžeš se pustit v řešení problémů: buď jít pěšky nebo rozletět se v jejich svět a život.«

O činnosti Čádově v semináři filosofickém píše jiný jeho posluchač takto: »Až překvapuje vždy laskavá ochota, s jakou Čáda je k radě a pomoci každému za kterékoli příležitosti. Obléhán kolikrát kruhem žadatelů a prosebníků vždy stejně milý, ochotný, přívětivý, zachovává s obdivuhodným klidem jemný takt i v případech nejdůraznějšího vystoupení. A právě ona duševní rovnováha zjednává Čádovi u jeho žáků tolik respektu. Radí, pomáhá, podporuje, co může. Jenom snahu žádá a příčinnost. Kde přijde na lehkomyšlnost — a jeho ostrovtipu neunikne žádná povrchnost — je soudcem neúprosné přísnosti. Při státnicích nebo rigorosech má prof. Čáda mezi studentstvem pověst velmi přísného examinatora. Ovšem, svědomitým kandidátům nebyla jeho přísnost nijak tíživá. Naopak, svědomitá práce našla u Čády vždycky nejblahovolejší posudek. Ostatně i to působí jeho zvláštní umění, že jeho seminář vynikal vždy hojnými zjevy příkladné horlivosti a opravdové snahy.

A ve svých přednáškách jeví se prof. Čáda v celé šíři svých hlubokých vědomostí. Vzácná paměť, bystrá soudnost ve vědeckých kritikách vždy opět a opět obdivovaná, spojená s neobyčejně příkladnou a stále svěží pracovitostí a neúnavnou pílí, zjednály mu opravdový

podiv jeho posluchačstva nad šíří, hloubkou a přesností jeho vědomostí spojený se zaslouženou úctou k dokonalému učiteli. Právě tato důkladná znalost všeho, o čem Dr. Čáda promluvil s universitní katedry, spojená se vzácným učitelským taktem, činila jeho přednášky vždy věcně průhlednými, každému snadno pochopitelnými.

Svému posluchačstvu poskytuje Čáda dále zářivý vzor ušlechtilého muže jemného citu, plného vědomí přísné odpovědnosti mravní každého počinu ať v soukromé či veřejné své působnosti. Kdo náhodou poznal také prof. Čádu doma a v rodině, viděl vedle velikého učence také vpravdě velikého člověka. Harmonii jeho povšechného vzdělání tvoří dojímavě působný protějšek dokonalá harmonie ctností muže, manžela, otce, občana, člověka.«

*

Noetický problém a filosofické stanovisko Čádova.

Mnohostranná je vědecká činnost Čádova. Týká se logiky, noetiky, psychologie, etiky, filosofie v celku jejím, klasické filologie a přechází v aplikaci pedagogické na rozmanité obory současného našeho výchovného usilování.

Východiště Čádovo v přemýšlení filosofickém tvoří kritický probabilismus a relativismus, považující poznání lidské za relativní a pravděpodobné, ale hájící spolu přesvědčení, že toto poznání stačí k životu, k tomu, čeho potřebuje a požaduje náš rozum, cit a vůle. Pro vlastní myšlenkový vývoj Čádův a jeho filosofické Credo je směrodatný jeho spis habilitační »Noetická záhada u Herberta a Stuarta Milla«. (Rozpravy České Akademie, tř. I., roč. III., 5, 1894.) Spis tento jest dílem čistě osobním, jest výkladem vlastního přesvědčení, vystavením filosofického programu.

Jde zde o celý názor světový. Ne svět, co jest — ale jaký názor, mínění a souhrnné poznání o něm můžeme míti, o to především musí jíti. Co svět sám o sobě jest, jest otázka předčasná a zbytečná, poněvadž nezodpověditelná, není-li dříve vyšetřeno, pokud a v jakých tvarech poznání to jest nám přístupno. Jedná se o dostupnost pravdy. K nejsubtilnějším filosofickým pojmům ná-

leží pojem pravdy. Názor nefilosofický řeší si otázku tuto způsobem snadným. V případech empirie žádá jen shodu myšlení s fakty zase empirickými, v případech usuzování čistě rozumového stačí bezesporost myšlenek, totiž taková konstrukce pojmová, která vylučuje možnost svého kontradiktorického opaku. Výtěžek odtud vzatý zní: shoda jest význak pravdy. Zajisté. Ale jakou poznatkovou hodnotu má tato shoda, můžeme si býti jisti, že tato shoda jest skutečně objektivní, že dosahuje k věcem samým? Zde nastupuje kritika této shody, jakou že má cenu filosoficky poznatkovou?

Kritika ta náleží do teorie poznání — noetiky — a Čáda ji označuje jako noetickou záhadu vůbec, poněvadž v otázce po pravdě shrnuto jest celé množství jiných záhad, které musí býti dříve rozebrány, prve než možno dáti uspokojivou odpověď. Proto jest zde ve spisu podán nárys a zároveň analyza nejdůležitějších pojmů filosofických, jako jsou substance, kausalita, teorie soudu, výklady o čase a prostoru. Nechci říci, že Herbart a Mill jsou zde jen jmena, jimiž spisovatel pouze zevně určoval svůj úsudek a postup. Dostí jest v obou filosofech vlastních podnětů, které ukazují hlubokomyslně na danou záhadu. Složitosti a obtížnosti problému jest také úměrna bohatost sneseného materiálu, filosofické individuality obou myslitelů vystupují vedle sebe jasně odlišeny, spisovatel dovedl též překonati nával myšlenek s obou stran se hrnoucí svou lehkou a příjemnou stilsační schopností a bystrou, rychle se orientující logikou v souhlase i odporu činěných pokusů o řešení nesnadných námětů. Leč spis není žádnou pouhou paralelou mezi oběma mysliteli, jak by ze skromného nadpisu se zdálo. Kdyby byl Čáda zůstal jen při pouhém historismu filosofickém omezuje se na ony dva myslitele pro otázku, o niž jde, byl by podal dílo vysoce zajímavé; že svůj vlastní názor zde projevil a myšlenkové cizí podněty pronikl vlastní syntesou, stvořil dílo, které musí býti ceněno svým osobitým rázem. Myšlenkový jeho živel jest samostatnost. Kdo zná přesvědčivou důtklivost jednoho i druhého směru, jak zastoupeny jsou jmeny Her-

bart a Mill, neunikne podivu, že mladý tehdy náš myslitel. nedal se strhnouti ani jedním ani druhým směrem při vší své detailní znalosti obou — či snad právě pro ni? — a neresignoval na vlastní názor v upřílišeném obdivu k jednomu nebo druhému.

Není ustálené mínění, kam náleží noetika v řadě nauk filosofických, zda k metafysice, psychologii nebo logice. Čáda ji řadí k logice, ba činí ji částí její, a to konečnou: elementární logika (logika bezesporosti) stanoví základy správného myšlení, druhá její část, metodologie či heuristika, učí, jak zajištěné pravdy pořádati a nové objevovati, obsahujíc pravidla indukce; k nim pak přistupuje noetika, »která dává normy pravdivosti našeho poznání«. Zde se jedná o cenění pravdy. Příklad dává spisovatel pojmem filosoficky nad míru instruktivním. Táže se: co jest *a priori*? Jak může býti pojem ten posuzován? — Se stanoviska logického můžeme se tázati, jsou-li nějaké pojmy, soudy toho druhu, a kdy a jak lze z jednoho pojmu jiný odvoditi *a priori*. Se stanoviska psychologického možno se tázati, co se děje ve mně, soudím-li apriorně, a jak tento postup vnitřný se liší od onoho, když dedukuji aposteriorně? Se stanoviska metafysického platí otázka: jest něco ve mně neb mimo mne apriorního (Platonské ideje, vrozené představy)? »Se stanoviska noetického pak se tážeme, jaká jistota tkví v apriorních poznatcích, ať jest jejich původ jakýkoliv, ať jsou vrozeny nebo apriorně dedukovány. Vrozenu býti a míti evidenci apriorních poznatků, pojmů atd. jest něco zcela disparátního... Jakoby někdo chtěl tvrditi, že člověk, jenž je stížen od narození daltonismem, má proto pravdivější, t. j. správnější poznatky barev než člověk, jenž na př. po šťastné operaci zraku nabył.« (Str. 10.)

S tohoto svého určitě vymezeného stanoviska postupuje Čáda před otázkou noetické záhady u Herbarta a Milla, z nichž ani u jednoho ani u druhého není přesného vymezení noetiky, a proto také neurčitý zůstává u nich vztah její k metafysice, psychologii a logice.

Poznání jako stav psychologický náleží psychologii, poznání však jest poznáním něčeho, a otázka po tom, co

poznáváme, jest metafysická — otázka pak správnosti, zajištěnosti poznání náleží noetice.

V čem záleží tedy evidence a zajištěnost našich poznatků? — Jest mimo pochybnost, že existují stavy vnitřné (myšlenky a stavy poznání), rovněž jest nepochybně, že mezi sebou se různí, a to v představách věcí, které »obrážejí vnějšek či věci mimo nás«, »nás poučují o tom, co mimo nás se děje«, a pak ve stavy, jimiž si uvědomujeme jen představy své a své poznatky jako takové. Pro oba případy platí, že souhlas mezi myšlením a skutečností jest pravdou, a uvědomím-li si souhlas tento, že mám poznatek jistý. V případě prvním, kde se jedná o empirii vnější, jistota záleží v tom, že správně bude pojat poměr mezi představou a věcí. Kriterion této správnosti? Leží v tom, že čím častěji se vyskytuje poměr ten nezměněn, tím jistějšími se stáváme svým poznatkem, v tom opakování nezměněného poměru vidíme nový důvod záruky pravdy; pravděpodobnost blíží se stále víc jistotě »jak asymptota k hyperbole, nikdy jí nedosahujíc«. — V případě druhém nám stačí myslitelnost v sestavě poznatků, jich bezesporost, ovšem že, je-li něco myslitelné, nemusí tomu ještě odpovídati něco předmětného. Je-li pravda souhlas, pak tento souhlas jest tu bezprostřední, přímý: všechny dle norem logiky vyvozené výsudky jsou evidentní. Otázka po jejich věcné platnosti musí ovšem býti odkázána jinam, totiž do rozsahu zajišťovacích metod empirických, a prostá evidence soudu, tak jistá a jednoduchá, musí hledati pro své věcné zdůvodnění podlohu v empirii, a soběstačnost logiky pouhého rozumu, chce-li se přenést do sféry věcí, vede k víře, jak jest tomu v případě prvním. K tomuto konci nezbytně se svádějí výklady Čádovy, jež jen v jádře jsou zde podány.

Poměr našich představ k věcem prohlubuje Čáda dalšími úvahami, z nichž k ujasnění pověděného nejbližší stojí vysvětlení, jaké podává o noetické povaze soudu a pak co dí o relativnosti poznání vůbec.

Soud, který jest s hlediska elementární logiky zrelacionování pojmů, vytknutí jich obapolného vztahu, jest

s hlediska noetiky »víra či klad vztahu dvou pojmů aneb představ anebo vztahu mezi představou a skutečnou věcí.« Znamená totiž soud rozhodnutí o pochybnosti, náleží-li pojmy dva k sobě či ne. »Rozhodnutí ono či víra v souvislost daných členů jest právě nejpodstatnějším znakem každého soudu.« Víra jest nejhlavnější a v pravdě podstatný moment při soudu, »jest ono přesvědčení o reální platnosti vztahu představ, resp. pojmů« (str. 114). A jinde praví, že víra jest poslední faktum našeho nitra, a není možno, abychom ji převáděli na něco primárnějšího, původního. To jest psychické faktum. Rozdíl mezi vírou slepou čili neodůvodněnou a tou, která jest buzena evidencí nějakého poznatku, existuje, ale nikoli se stanoviska psychologického, nýbrž noetického. Řekneme-li, že v druhém případě jest víra »objektivně« zdůvodněna, t. j. že jest pro všechny myslící tvory stejně závazná, odpověď ta neuspokojuje, poněvadž otázka, co jest objektivně pravdivým, posunuje odpověď jen dále. Jediný rozdíl, který tu možno stanovit, jest ten, že soud samozřejmý nepotřebuje důkazu, ale věříme mu slepě a bez důkazu, jako nějakému předsudku, ovšem předsudek může býti zviklán, vyvrácen, soud evidentní — tedy víra v něco objektivně pravdivého — není možno zviklati (str. 117). Jistota není specifický znak vědění proti víře, i tato má jistotu přesvědčení, rozdíl leží právě jen ve zdůvodnění (str. 172). Tato víra při soudu má své stupně. Tak lišíme soudy v apodiktické, asertorické a problematické. Tvořiti soudy není však cílem myšlení, jsou jen prostředkem, abychom dospěli pojmů — v těch jest poznání uchováno. — Věrový moment poznání tedy stále více vyniká a vynikne tím více, proveden-li bude důkaz, že vědění jest relativní. Ovšem že při tomto tvrzení jest potřebí uhnouti se skepticismu, jak to právě také Čáda činí, máme-li ještě vůbec trvati na jakési hodnotě poznání. Skepticismus v resignaci nad možností absolutního poznání, v důsledném provádění námitek svých musí na konec pochybovati i o své vlastní oprávněnosti, kdežto tvrdíme-li, že poznání jest, ale relativní, jest tím provedena kritika poznání, ale není ono

samo vyvráceno, jak skepticismus by takovému podvratu chtěl. Již to jest pokrok vědění, že poznáváme, že má na sobě tuto omezenost. Svě obsáhlé vyšetřování o této stránce poznatků, do něhož také přibral i k r i t i k u k a u s a l i t y, svádí v tento resultát: 1. kvality věcí nepoznáváme, ale přece jsme vedeni k tomu, abychom uznali jejich existenci; 2. mezi věcmi těmi jsou relace, ale třeba nepoznáváme skutečných relací těch, přece docházíme ku kladu takových vztahů.

K těmto vztahům náleží i kausalita. Čáda rozebírá pojem ten u obou myslitelů: Herbart jej uvedl v blízkost s pojmem substance — tedy koncepce čistě metafysická; Mill vykládá kausalitu, podobně jako Hume, čistě empiricky: spojení kausální jest jen neúplná indukce vyvozená z většího neb menšího počtu jednotlivých případů. Vlastní úvaha Čádova jest tohoto smyslu: Dané věci vedou nás ke kladu »věcí o sobě«. Leč zjevy stojí v relacích, a to vede nás k tomu, abychom uznali i objektivně reální souvislost věcí samých, »ale dopouštíme, že nelze nám kvalitu této souvislosti vystihnouti«. Nepoznáváme této souvislosti věcí o sobě, nýbrž ji jen usuzujeme donuceni zkušeností a tuto souvislost zoveme k a u s a l i t o u, říkáme, že »věc na věc působí, účinkuje, má vliv atd.«, což jsou samé slovní metafory a analogie lidské činnosti (člověk zasahuje rukou v tu či onu věc; též soudíme dle analogie svého myšlení, když dán je poměr důvodu a následku). Dlužno uznati také jako faktum, že poměr kausalit není dán zkušeností, nýbrž že jest výsledkem úvahy, která nás vede k tomu, abychom uznali existenci tohoto vztahu mezi věcmi o sobě, ale o jeho kvalitě, jak věc působí na věc, nemůžeme ničeho říci. Kausalita jest nástrojem lidského myšlení, jímž počínaje antropomorfistickými výklady přírody až po nejnovější dobu, hledíme si podávati výklad souvislosti a řádu mezi zjevy. Filosofická spekulace, která tímto pojmem se zabývala, musila na konec přiznati, že o podstatě tohoto spojení člověku nelze nic říci. Byl-li pořad časový (post hoc — ergo propter hoc) určován jako význačný znak kausalit, pak vědě nezbývá jiného, než »že

hledí vymeziti určitý počet případů, ve kterých spojení jest kauzální, spolu vymyčujíc z nich všechna spojení jen na př. pořadem časovým a pod. sprostředkovaná».

Z této zde naznačené úvahy lze vybrati tudíž ten závěr, že charakteristickým znakem kauzality u Čády jest ta okolnost, že přece svým poznáním můžeme zachytiti jakési symboly »objektivní reální souvislosti věcí samých«. Jest kauzalita jen pouhý pokus výkladu o souvislost. A dále: kauzalita není dána ve zkušenosti, nýbrž jest věc úvahy, a jednotlivému vyšetřování vědeckému náleží, kdy má býti kladen tento vztah, který však v sobě vždy obsahuje poukaz k metafysickým věcem o sobě, ale neobsahuje dogmatického řešení jako u Herbarta.

Jaká direktiva plyne pro nás z relativity poznání? Čáda uvádí velmi případné místo z Herbarta, kde tento dí, že metafysikovi není jiného dáno, jako vůbec lidem všem, jenže metafysik ve své péči, aby nezaměňoval absolutní klad s relativním, klade opravdové bytosti se všemi příčinnostními poměry daleko dále za zjevy, než to činí obyčejný rozum; že žijeme v relacích, nám že stačí poznání relativní, a znalost pravých kvalit není pro nás ani nutná ani k potřebě. — A poměr víry k vědění jak může býti noeticky určen? Čáda v závěrečné kapitole odpovídá: »vědění zahrnuje jest v rozsahu víry«. Základ, z kterého k tomu došel, jest, že »soud jest víra ve vztah jakýsi«, a víra jest přesvědčení, jež dále jako primární stav našeho nitra nelze rozebírati, o reální platnosti vztahu mezi představami.

*

Čádovy rozhlady
v České
Mysli.

Ve svých zprávách a kritikách Čáda jest odborníkem, rozuměj: jest více pozorovatelem, referentem a poučovatelem než kazatelem svého evangelia, než kritikem, nadšeným přívržencem anebo protivníkem. Proto jej zajímají hlavně (filosofické, noetické, psychologické) spisy odborné, obracející se na specialisty, psané střízlivě, metodou co možná vědeckou, kdežto interes o literární projevy tendenční Čáda rád přenechává jiným. Žije ve filosofii, pokud jest naukou, pokud apeluje na rozum; filosofická »hnutí« (na př. monism, račové teorie) zajímají

jej, zdá se, hlavně jen svojí stránkou teoretickou. V oboru, který si vymezil, spěje za věděním co nejobsáhlejším: ohromná jest řada knih, o kterých podává zprávu v »Rozhledech« České Mysli a v referátech tohoto časopisu a tím umožňuje čtenáři udržovati evidenci o moderních názorech filosofických. Pro naše poměry jest zvláště cenné, že Čáda systematicky dbá (vedle literatury německé) spisů anglických, amerických, ruských i jiných.

Objektivnost ovšem Čádovi nebrání v kritice; podává však své poznámky k cizím názorům s velkou zdrželivostí, takže sotva si všimneš, jak za nimi stojí badatel s vlastním názorem. Čádův názor lze si spíše nepřímou zkonstruovati z toho, o jakých spisech referuje, o jakých nic, o jakých dlouze, o jakých stručně, a co tu a tam proti vývodům jednotlivých autorů namítá. S tím souvisí, že Čáda, tuším, neměl dosud s nikým polemiky.

No e t i k a jest obor přemýšlení Čádovi zvláště milý: objektivnost, akademičnost, bezpečí před agitačním zneužitím jest v noetice zvlášť veliké. Noetiku Čáda má za základ filosofie; v referátu o německém filosofu Reiningerovi (Rozhledy po soust. filosofických Č. M. XIII. 171) projevuje souhlas s názorem tohoto autora, že noetika jest základem metafysiky; hodnota kterékoli soustavy filosofické závisí na hodnotě jejího noetického základu. Masaryk by se asi podobně vyjádřil, třebaš de facto v racionalismu nešel tak daleko jako Čáda, jeho žák. Vliv Masarykův jest zřejmý na Čádově překladu úvodní kapitoly k Millo v ě l o g i c e.¹⁾ Na Masaryka ukazuje i faktum, že si k překladu vybral právě induktivní logiku Millovu, i poznámky k překladu připojené, které podávají v stručnosti rozhled po logických směrech v Anglii, a které Millově logice dávají dobový rámeček; ba i konečně některé slovní obraty Masaryka připomínají. Podrobně se Čáda Masarykovou logikou zabýval v slavnostním čísle České Mysli na paměť šedesátých naro-

---

¹⁾ J. S. Mill, Pojem a obor logiky. Přeložil a poznámkami opatřil F. Čáda. Výr. zpráva c. k. vyšš. gymn. na Novém městě v Praze 1892.

zenin Masarykových.¹⁾ Tu Čáda systematisuje Masarykovy názory logické a zároveň určuje své stanovisko. Z toho, co na Masarykovi podtrhuje, si učiníme názor o tom, jaká logika se Čádovi líbí: logika prý není vědou normativní v tom smyslu, že by čerpala své zákony sama ze sebe a ukládala je ostatním vědám, nýbrž abstrahuje ze skutečného, konkrétního myšlení pravidla, jimiž se myšlení řídí; jest tedy logika teorií a jest zdokonalitelná badáním. Čáda uznává relativnost poznání a empirickou jeho podmíněnost; krajností apriorismu i skepticizmu se chce vystříhati.

Tyto zásady určují také směr rozhledů po *n o e t i c e*, které Čáda podává v České Mysli.²⁾ Noetika, »nauka o povaze, původu a rozsahu i hodnotě poznání lidského.«³⁾ se pěstuje jako abstraktní teorie zvláště v Němech, kdežto jinde, v Americe, v Anglii, v Rusku, v Itálii ji raději slučují s vědeckou, filosofickou, etickou praxí. Tento směr, výbojnější, literárnější, populárnější Čáda méně schvaluje než akademičnost noetiky německé, a proto upouští v tomto případě od své zásady, dbáti hlavně literatury neněmecké; rozbírá nauky německých noetiků zvl. Schuppeovu, Rehmkeovu, Husserlovu, Ziehenovu, Cassiererovu, Cohenovu, Natorpovu, Vaihingerovu, Meinongovu, Lippsovu, Avenariovu a mnoha jiných (Němců i Neněmců), kteří se k nim dají připojiti. O jiných proudech noetických jest u Čády charakteristická poznámka, ze které jeho vztah k metodám filosofického myšlení jasně lze poznati. »Není mi totiž pochyby,« píše,⁴⁾ »že dnešní ovzduší filosofického a noetického myšlení charakterisováno jest jak značným počtem tak i intenzitou práce těch, kdo vlastně jsou pokračovateli humeovského

¹⁾ Masarykovy názory o logice, Čes. Mysl 11, 1910, 120 až 134.

²⁾ Rozhledy noetické Č. M. IV. 44—51, 123—129, 205—210, 364—372; Č. M. V. 43—52, 128—133, 201—205, 283—289, 445—455; Č. M. XIV. 161—172, 282—296, 385—393; Č. M. XV. 57—69, 173—182, 288—297.

³⁾ Č. M. IV. 44.

⁴⁾ Č. M. XIV. 390.

skepticismu anebo ... starověkého relativismu a protagorovského antropometrismu.« Tato slova jsou kritikou a odmítnutím filosofických tendencí Schillerových, Jamesových, Bergsonových, Croce a j., které Čáda v souvislosti s onou větou jmenuje. I z německých autorů Čáda zavrhuje krajní směry, na př. Husserla (který usiluje o absolutní noetiku nezávislou na psychologii) anebo Friesovce, kteří zavrhují abstraktní spekulace o teorii poznání; podtrhuje pak zvláště ty, kteří sblížují noetiku (a filosofii vůbec) s exaktní vědou. I zabývá se na př. velmi podrobně Avenariem a příbuznými směry, které jsou v jistém smyslu zabstraktněným pozitivismem, se zálibou referuje o spisech Jul. Schultzových, které obsahují exaktně vědecké (a mechanistické) stanovisko.

Daleko by nás vedlo, podrobně vypočítávati autory, kterými se Čáda zabývá ve svých Rozhledech noetických. Jest jich převelice mnoho, a čtenář najde v nich poučení o nejrozmanitějších směrech dnes aktuálních, ba jsou mu nezbytnou pomůckou k orientaci.

Čádův poměr k filosofii jest dán jeho stanoviskem noetickým. Filosofii rozumí filosofii odbornou, filosofii jakožto nauku, tedy takovou, která vystupuje s určitým heslem («novokantovství», »imanentní filosofie«, »empiriokriticismus« atp.) anebo kterou aspoň lze zařaditi do určitého oddělení v systémech filosofických, jinými slovy filosofii abstraktní, která jest systémem anebo aspoň náběhem k systému. »Filosofii« Darwinovu, Haecklovu, »filosofii« romantismu, tedy vůbec takovou filosofii, která jen *implicitě* tkví v duchovním snažení lidí a dob, Čádovo stanovisko odsunuje do pozadí.

Proto hledí Čáda seznámiti čtenáře předně s ruchem filosofickým, patrným na filosofických sjezdech;¹⁾ proto se zajímá o filosofii (možno-li toho slova užití) aplikovanou, t. j. o abstraktní etiku, o teorie psychologické, o přírodní filosofii a o vlastní soustavy filosofické.

---

¹⁾ Ze sjezdů filosofických r. 1904 Čes. Mysl VI. 1905 72—76, 149—156, 233—235, 314—316, 392—395, 466—470. Mezinár. sjezd filosofický v Heidelbergu. Hlídku Času 14./10. 1904.

Čádův zájem o přírodní filosofii jest veliký. Přírodní filosofie ostatně v posledních desetiletích, neřkuli v celém posledním století tvořila důležitou část filosofických spekulací: atomism, darwinism, mechanism, energetika, spekulace o prostoru a o čase zajímaly přírodozpytce i filosofy odborné. Rozhled po spisech, o kterých Čáda uvažuje, poučí nás o jeho orientaci naturfilosofické: kritisuje popularisátora botanika R. Francé, filosofující biology Stöhra, Bölsche, soudruha Chamberlainova H. Keyerlinga, fysika E. Königa, biologa Driesche, mineraloga M. B. Weinsteina a mn. j.¹⁾ Čtenář najde v těchto »Rozhledech« Čádových upozornění na spisy velmi četné a důležité, z nichž mnohé by mu unikly, třeba se zajímal právě o přírodní filosofii. Čáda si všímá totiž takových spisů z přírodní filosofie, které, buďtež si psány přírodozpytcem nebo filosofem, jsou předem už myšleny jako filosofická (odborně filosofická) řešení. Tak na př. upozorňuje Čáda na spis M. Kassowitzův »Welt, Leben, Seele«. Kassowitz byl lékařem; toto jeho povolání anebo jeho interes biologický určují však jen materiál, ze kterého Kassowitz svůj spis staví. Jak už široký titul spisu naznačuje, patří vskutku Kassowitzův spis daleko spíše do vlastní (do odborné) filosofie než do přírodní filosofie konkrétní. Zájem o tuto »přírodovědeckou« přírodní filosofii, tedy na př. o dosah energetiky, o dědičnosti nabytých vlastností, o relativitě času atp., Čáda přenechává přírodozpytcům z povolání.

V kritice přírodně filosofických spisů Čáda jest velmi zdrželivý; i nezbyvá, než abychom i my byli stejně zdrželivi ve vymezování jeho stanoviska a naznačili jen, že je lze uhodnouti ze způsobu, jak se sympaticky vyjadřuje o spisech J. Schultze, uvědomělého přívržence fyziologa Verworna, epigona Haecklova.

---

¹⁾ Rozhledy po systémech filosofických, Čes. Mysl VII. 1906, 47—55; VIII. 1907, 157—162, 236—244; IX. 1908, 46—57, 125—135, 211—217, 366—371, 452—459; X. 1909, 37—42, 176—181, 257—262, 330—335; XI. 1910, 274—280, 348—354; XII. 1911, 73—80, 179—186, 193—199; XIII. 1912, 50—56.

Z filosofie čisté Čádu zajímají všechny směry; poučuje čtenáře m. j. o názorech Hellpachových, Euckenových, Münsterbergových, Hornefferových; o spisech smiřujících moderní vědu s náboženstvím, o pedagogických cílech filosofie. Stará se také o prohloubení vědění o českých filosofech a tak rozbírá Durdíkovy názory filosofické,¹⁾ upozorňuje na význam, jaký Durdík přikládá třídění věd, v jakém byl poměru k Herbartovi, jaký důraz kladl na sloh. Jindy upozorňuje na Amerlingovu filosofii,²⁾ podává nové doklady k charakteristice spisování tohoto podivína.

Také etice Čáda věnoval »Rozhledy«, pokud totiž etika se projevuje jako uvědomělá abstraktní nauka.³⁾ Upozorňuje zvláště podrobně na »sociální pedagogiku« Natorpovu, vycházející z Kantova ponětí etiky. Čáda ostatně s Natorpovými výklady málo souhlasí, odpíraje jim originálnost. Podává dále velmi podrobný referát o R. Stammlerovi, také kantovském sociálním etikovi, a chválí metodičnost jeho spisu usilujícího o kritiku poznání sociálního života.

Daleko větší pozornost Čáda věnuje psychologii. Jest, jak se rozumí samo sebou u odchovance devatenáctého století, přívržencem psychologie vědecké, která nechce býti deduktivní spekulací, nýbrž vědou pozorující zjevy svého rázu a také experimentující, vědou tedy, ku které Fechner, Helmholtz a Wundt položili základy. Slova Ebbinghausova, která Čáda jednou reprodukuje, charakterisují i jeho názor:⁴⁾ »Dnešní psychologie... vymanila se z područí jiných nauk, stala se ‚autonomní‘, jednak ví, že v odpověď k otázkám a záhadám ‚nejvyšším‘ nesmí doufatí ukvapeně brzo, že třeba ozbrojiti se trpělivostí, a pracnou pomalou cestou ubíratí

---

¹⁾ Za prof. dr. Jos. Durdíkem. Příspěvky k Durdíkovým názorům filosofickým. Č. M. IV. 1903. 401—409.

²⁾ Amerlingovy přípisky k Orbis pictus. Č. M. I. 1900. 208—215.

³⁾ Rozhledy ethické. Č. M. I. 1900. 266—271, 361—366, 444—446.

⁴⁾ Č. M. 1901. 311.

se ke konečnému jich luštění.« V »Rozhledech pedopsychologických« jednou se Čáda ostatně přímo vyslovuje o programu své psychologie. Jest prý, píše tam, pro psychologii opravdově empirickou, podle níž psychické žití jest kontinuum, které teprv srovnáváním a abstrakcí teoreticky rozlučujeme v jednotky.¹⁾ Psychofysický paralelism, krajní zdůrazňování studia smyslů (estesiologie' jmenuje Čáda toto odvětví), úvahy o významu mozku, přesvědčení, že celá psychologie jest vystavěna na subjektivním pozorování, umírněný determinism, detailní experimenty, vůbec vědeckost charakterisují tento psychologický směr, rozšířený dnes po celém světě.

Experiment jest prý v psychologii možný, píše Čáda; psychologovi nelze sice tak ovládati všechny podmínky pokusu jako fysikovi, ale lze aspoň uměle vzbuditi a upřesniti pozorování, které pak jest přece jen lepší než nahodilý nález.²⁾ Čáda sám konal psychologická pozorování; na předposledním našem sjezdu přírodovědeckém popisoval klam optický, analogický Zöllnerovu klamu, který lze pozorovati náhodnou kombinací telegrafních drátů se směrem budov z Letné. Jindy konal pokusy z oboru t. zv. psychologie výpovědi, předeslav podrobný výklad tohoto badání;³⁾ dochází závěru, že se výsledky pokusů toho druhu, vzbudivší svého času zájem veřejnosti, zvláště soudcovské, nesmějí přeceňovati; přes to však pokusy ty ukazují, že dovedeme poměrně málo a nedokonale pozorovati své okolí, zvláště podrobnosti, a že velmi podléháme sugesci.

Opět Čáda seznamuje čtenáře s obsahem přednášek na sjezdech psychologických,⁴⁾ na kterých jej zvláště

---

¹⁾ Rozhledy pedopsychologické. Č. M. III. 1902, 28.

²⁾ Tamt. na konci. Srov. i přednášku Čádovu na 3. sjezdu čes. přírodozpytců a lékařův.

³⁾ Č. M. XII. 1911. 18—24, 139—147, 252—260.

⁴⁾ Mezinár. sjezd pro psychologii v Paříži. Č. M. II. 1901. 231—235, 310—314, 388—394, 463—469. Sjezd pro exper. psychologii v Giessenu r. 1904. Č. M. VI. 1905. 72—76, 149—156, 233—235, 314—316, 392—393, 466—470. Pátý mezinár. sjezd psychol.

zajímala embryologická teorie anatoma Flechsigu o vývoji kůry mozkové,¹⁾ a debaty o smyslových výkonech a o poměru psychologie k filosofii. Tímto rámcem omezeny jsou také přčetné referáty Čádovy o spisech psychologických anglických, amerických a ruských, obsažené v České Mysli; vytkněme z nich zvl. posudky o autořích E. W. Scripture, G. Lipps, P. Natorp, J. Baldwin, K. Groß, A. Binet, J. Angell, A. Něčajev, P. Sokolov, Münsterberg, W. Schuppe, E. Sanford a mn. j.

Psychologii užitou Čáda se mnoho zabýval; o psychologii dítěte a o významu psychologie pro pedagogiku jiní tuto referují; my se zmiňme o Čádově rozboru trestní přičetnosti, který podal s ohledem na teorie F. Lisztovy²⁾ a ve kterém ukazuje (kloně se k mírnému determinismu), jak moderní názor se odvrací od trestu jako msty za učiněné bezpráví a jak chápe zločince lidštěji a etičtěji.

*

Čáda má též velmi dobré jméno jako klasický filolog. Vyšed z klasické filologie a nabyv hlubokého filologického vzdělání, napsal řadu článků, které se týkají řecké filosofie a při tom jsou vzorné po stránce filologické. Poukazujeme především ke třem z nich, které podávají nové výtěžky pro klasickou filologii.

Čáda jako klasický filolog.

K nejspornějším otázkám při studiu spisů Platónových patří d a t o v á n í P l a t o n o v a d i a l o g u F a i d r a; neboť podle toho, do které doby jej položíme, utváří se nám jinak obraz nejen filosofického vývoje, nýbrž i spisovatelské činnosti Platónovy. Spousta článků a spisů větších i menších byla věnována této otázce, která stále zajímá filology i filosofy. Ale hlavní vadou skoro všech jich jest, že žádný badatel nedal si tolik práce, aby se probral veškerou literaturou o tom na

v Římě. Č. M. VII. 1906. 465—472. Sem patří i článek Mezinár. ústav pro psychologii v Paříži. Rozhledy (Pelclovy) 11. 1901.

¹⁾ Sem i Čádův referát o Helmholtzově mozku. Č. M. I. 108—112.

²⁾ Zprávy Společnosti pro vědy právní a státní 1906.

psanou; zpravidla vychází každý od toho, co ho napadlo, když se obíral Platonem, a nestará se hrubě o to, co soudili jiní, leda že přihlédne k několika pracím, které jsou mu právě po ruce. Čáda¹⁾ byl první, jenž se nelekal obtíží probrati se veškerou touto literaturou, a nejen to, též ji kriticky ocenil. Tím získal si širší hledisko, které předchůdcům jeho chybělo, a které chybí i těm, kteří po Čádovi o té věci psali. Opíraje se pak o důkladnou znalost díky i filosofie Platonovy, došel k výsledku, že Faidros sepsán byl kolem r. 388 př. Kr., tedy před otevřením Akademie. Pozdějšími pracemi důležitý výsledek ten nebyl zviklán.

Jiné obohacení pro dějiny literatury řecké přinesl Čádův článek *A k a d e m i k L a k y d e s.*²⁾ Zde mimo jiné věci ukázáno zcela přesvědčivě, že Baton, básník nové komedie atické, vzal si za terč svého někdejšího spolužáka Lakýda v komedii »Zloději v Akademii« a že z této komedie pochází veselé vypravování o Lakýdovi, které čteme u Eusebia. Že to vypravování pochází z komedie, tušili již jiní, ale který básník to byl, poznal a dokázal teprve Čáda.

Článkem »O životě a věku filosofa Anaximena«³⁾ snaží se Čáda vnést světlo ve složitou kontroverzi o době, do níž se má klásti věk filosofa Anaximena. Pokouší se vyrovnati neshodu míst obsahujících určení takové, aniž by bylo třeba místa ta měniti konjekturou. Vývody Čádovy vrcholí pravděpodobným závěrem, že věk mužný Anaximenův padal asi v rok 546, narozen byl asi v době 7 mudrců (kolem 598), zemřel r. 538 př. Kr.

Čáda uveřejnil dále výborné překlady Platonova Lacheta, Euthyfrona, Sallustiova Jugurthy, Ciceronovy řeči *Pro lege Manilia* a četné referáty a recenze v Listech filologických (jako vzorné uvádím zvláště kritiky Vy-

¹⁾ Datování Platonova Faidra (*Listy Filologické*, XXVIII., 1901; též ve zvláštním otisku).

²⁾ Ve »Sborníku prací filologických dv. r. prof. Dru Jos. Královi k šedesátým narozeninám« (1913, též ve zvl. otisku).

³⁾ *Listy Filologické* XVII., r. 1890, str. 338—44.

chodilových překladů z Aristotela). Mimo to zpracoval pro 2. vydání Sterzingerova slovníku německo-českého filosofickou terminologii.

Četné a významné jsou studie Čádovy věnované dějinám řecké filosofie. Průpravu k nim znamenal Čádův článek orientační »Nástin starověkého dějepisectví filosofie«.¹⁾ Čáda zde o pramenech dějin filosofie řecké vykládá způsobem přehledným, výstižným, kritickým a velmi poučným. Právě tato část v dějinách řecké filosofie nebývá podrobně probírána. Počíná Platonem a Aristotelem i vykládá pořadem o jednotlivých spisovatelích řeckých, pokud o dějinách filosofie psali, připouje o nich kritické poznámky, pod čarou pak podává hojně údaje bibliografické a stručné zprávy o výsledcích moderního badání kritického. Čtenář dovidá se spolehlivého poučení o nynějším stavu mnohých sporných otázek, jako o původu spisu De Melisso, Zenone et Gorgia přičítaného Aristotelovi, o svitcích herkulánských a významu jich pro poznání filosofie epikurské, o důležitých pracích Usenerových sem spadajících, o výzkumech Willamowitze-Moellendorfa o Antigonu z Karystu, o otázce pramenů Diogena Laertského, zvláště však o směrodatných výzkumech Dielsových o řeckých doxografech. Zvláště jest zdařilý nástin důmyslných badání těchto o starých Placitech, společném tomto pramenu tolika prací o dějinách filosofie řecké ze starověku nám dochovaných. Konečné úvahy Čádovy vrcholí v tesi, že vědeckého dějepisectví ve smysle našem ve starověku vůbec nebylo. Spisovatelé starořečtí rozepisovali se jen příležitostně o názorech, které vyslovili jiní myslitelé o téže záhadě, později pak skeptikové psali historické nástiny různých nauk, dovozující z neshody jich nemožnost vědění vůbec, a také křesťanští apologetové přehledy takové spisovali za účelem polemickým. Velkou vadou bylo, že v nástinech těch filosofové zvláště

Čáda a dějiny řecké filosofie.

¹⁾ Výroční zpráva c. k. vyššího gymnasia na Novém Městě v Praze r. 1891.

současní často vůbec nebyli jmenováni, a že před založením knihovny alexandrijské chronologie nebylo šetřeno. Všechny nástiny tyto jsou mimo to povahy biografické a neposkytují pragmatického výkladu o vývoji filosofické spekulace.

V článku *Skladba Platonova dialogu Lacheta*¹⁾ podává Čáda zajímavý pokus o disposici obsahu tohoto dialogu vycházející z principu, že »rozbor kteréhokoli dialogu má podávati vzhled do myšlenkové bohatosti rozmluvy a ukazovati, ne jak by myšlenky s našeho (logického nebo jiného) stanoviska se skupiti mohly, nýbrž jak spořádal je Platon sám«. Čáda uznává, že tímto směrem nesla se již analýze Bonitzova, ale právem vytýká, že principu nebylo využito úplně a důsledně. Studie Čádova honosí se velmi bystrým vystižením celé myšlenkové osnovy Platonových úvah o statečnosti.

O Platonovi napsal Čáda též větší článek do Ottova slovníku naučného, vyznačující se při vši stručnosti bohatým obsahem, pečlivým přehledným rozčleněním a přístupným, poutavým výkladem.

Zajímavý příspěvek k dějinám logiky podává Čádův článek *Platonova teorie soudu*.²⁾ Čáda usiluje o to, zjednati Platonovi — aniž by zmenšoval zásluh Aristotelových, jako skutečného zakladatele logiky — v dějinách logiky místo jemu příslušné, jsa přesvědčen, že »bedlivé zkoumání poměru nauk obou velikých myslitelů v oboru logiky objeví zajímavé některé body, v nichž oba se stýkají, a v nichž snad Platon předchůdcem Aristotelovým může býti pokládán«. O Platonově teorii soudu není zmínky ani v Prantlových dějinách logiky, co pak podávají Überweg, Jerusalem (*Die Urtheilsfunktion*), Rabus (*Logik und System der Wissenschaften*), nepostačuje. I příklání se Čáda k názorům Michelisovu a zvláště Uphesovu, jenž stanoví poměr Platonských výrazů *δνομα* a *ρήμα*, jak se jeví v *Kratylu*, *Theaitetu* a

¹⁾ Listy Filologické XVI., 1889, str. 328 a n., 410 a n.

²⁾ Listy Filologické XXIV., 1897, str. 81 a n.

Sofistovi, uchyluje se však nicméně ve vlastních vývo-
dech od něho v podrobnostech a snaží se přesně obsah
učení Platonova stanovit. Čáda s velikou pílí sebral
všechna místa dialogů Platonských sem hledící a po-
dal bystré úvahy o nich samých i o souvislosti, v jaké
se vyskytují v některém dialogu. Probírá se termino-
logií Platonovou a vytýká zvláště, že nutno táž slova
překládati rozmanitým způsobem, příslušným právě da-
nému místu. Dospívá k závěru, že v Platonově názvo-
sloví znamená *λόγος* větu, *διάνοια* soud ve smyslu sou-
zení, *δόξα* pak produkt pochodu souzení, dovršení jeho
a rozhodnutí. Pečlivé práce Michelisova a Uphuesova
znamenaly podrobnou přípravu a předpoklad, úvahy
Čádovy však postupují dále, a závěrečný soud jeho vy-
znívá v dovozování, že Platon nalezal dosti určité odpo-
vědi ke všem hlavním otázkám, které dosud v teorii lo-
giky se přetřásají, a přiblížil se správnému mínění.

»Faidros« jest Čádovi, jak již výše bylo vytčeno,
oblíbený Platonův dialog. K němu se vrací znova
svým článkem *Novější studie o Platonově
Faidru*.¹⁾ Určiv jádro a dobu složení velkolepého to-
hoto díla Platonova, promlouvá kriticky o dalších pra-
cích posledních let spisu tomuto věnovaných, obrací po-
zornost ke spisu *Natorpovu*, věnovanému Platonovu
ideosloví, a vykládá hledisko, s něhož autor vystihuje a
oceňuje jádro tohoto dialogu, pokud se týče učení
o ideách. Čáda uvádí vážné námitky proti snaze Nator-
pově prohlásiti ideje Platonské za metody, čisté klady
myšlení a nikoli za skutečné věci, nadsmyslné předměty.
Čáda promlouvá dále o knize *H. Raedera O Platon-
ově vývoji filosofického poctěném cenou krá-
lovské dánské společnosti nauk*, i vytýká stati jeho
Faidra se týkající i pokud jde o datování (Faidros byl
prý napsán kolem r. 380, t. j. po složení Panegyriku Iso-
kratova) i pokud jde o ráz a určení tohoto dialogu,
v němž známé místo o Sokratově nadšené chvále Isokrata
pojímá jako sarkasmus — jako činili již mnozí před ním —

¹⁾ Listy Filologické XXXIII., 1906, str. 17.

s čímž Čáda projevuje odůvodněný nesouhlas. Konečně obrací se k významné monografii Immischové o datování Faidra, jež tento klade na počátek spisovatelské činnosti Platonovy. Čáda uznává duchaplnost důvodů jeho pilně shledaných, ale uvádí velmi vážné námitky jak proti časnému tak proti pozdnímu datování Faidra zřetelem k nedostatečnosti důvodů vnějších.

V článku *Filosof Hippon*¹⁾ podává Čáda nástin života a nauky tohoto stoupence mladší filosofie hylozoistické z doby Perikleovy (vedle Diogena z Apollonie a Idaia). Hippon dospěl k filosofii od studií přírodovědných a biologických — byl snad lékařem — a lišil se již tím podstatně od starších filosofů ionských, matematiků. Čáda dovozuje, že Hippon obíral se zevrubně otázkami biologickými, přemýšlel o vývoji organismů, zvláště člověka, i pronesl některé původní domněnky. Hippon tušil význam prostředí pro vývoj rostlin, přikládá mu větší důležitost nežli přirozené povaze semene, stejně uvažoval o povaze a podmíněnosti pohlaví, a v celém nazírání na vývoj organismu byl rozhodně blízko nauce Hippokratovské. Na základě studií biologických dopracoval se Hippon potvrzení Thaletova mínění, že praprvkem, původem všeho jsoucna (*ἀρχή*) jest vlhko (*ὕγρὸν*) t. j. neurčitelná dále prahmota vlhkého skupenství polotekutého. Ovšem nedovídáme se, jak vyvodil z tohoto pravlhka jednotlivé živly. I duše lidská z něho pochází. Dokud jest dosti vlhka, živočich žije a vnímá, nastane-li vysušení, živočich ztrácí vnímavost a zmírá. Na množství a stupni vlhkosti této závisí také zdraví lidské a schopnost vnímání. Čáda vylíčil, co se o Hipponovi zjistiti dalo, pronáší názor, že Aristoteles Hipponovi křivdil, když učení jeho nazval banálním (*φορτικόν*), jsa k tomu veden jednak odchylností své nauky o tom, že duše jest entelechie bez jakéhokoli podkladu hmotného, jednak i formální nedokonalostí myšlenek Hipponových.

---

¹⁾ Ve Sborníku prací historických k 60tým narozeninám dv. r. prof. dr. Jaroslava Golla, 1906, str. 1 a n.

Ale Hipponovo »omne vivum ex aqua«, t. j. »ex humido« jest dle Čády pokrok abstrakce nad primitivní názor Thaletův.

Ve studii »Účast žen ve filosofii antické«¹⁾ podjímá se Čáda po Menageovi, Kr. Wolfovi, Wielandovi a Poestionovi znova se vzornou svědomitostí, přesností a úplností úkolu, aby na základě dochovaných zpráv a zlomků shrnul a ocenil, co víme o činnosti žen antických na poli filosofie. Řídkost, kusost a skoro vesměs nepřímá zpráva sem hledících činí úkol tento velice nesnadným. Nicméně podařilo se Čádovi poskytnouti nám obraz dosti určitý a hlavně doložený i oživený vzornými překlady zlomků a dopisů žen těchto, které, byť i pravost jejich byla často pochybná, obsahem svým nicméně značně přispívají k bližšímu poznání žen filosofujících. Počet jich ve starém Řecku není poměrně malý. Ale ovšem z větší části jsou to manželky, matky, dcery, milenky nebo přítelkyně určitého myslitele, jehož filosofii samy přijímají a šíří. Ani o jedné z těchto žen antických nevíme, že by byla vytvořila svou vlastní filosofii. Obraz o filosofkách řeckých nemůže být proto určitý a podrobný, co však se zjistiti dalo, obsáhl Čáda přehledně a úplně ve své cenné studii.

Hluboké vzdělání filologické, důkladná znalost odborné literatury, přísná metodičnost, rozvážný, bystrý úsudek, filosofický rozhled charakterisují práce Čádovy týkající se klasické filologie a dějin řecké filosofie. Čáda volí si problémy nesnadné, obezřetně odstraňuje nesnáze a dospívá samostatně k pozoruhodným pozitivním výsledkům svého badání.

*

Čáda záhy postřehl při mnohostranné činnosti své, že se nedostává vědecké literatury naší vlastně ani přesného nástinu historie filosofie české. Ale jako leckde jinde, i zde trpíme v první řadě nedostatkem monografií, prací speciálních, jež by nám odkryly zastřený obraz těch,

Čádovy práce
o dějinách české
filosofie.

¹⁾ Listy Filologické XXXVIII., 1911, také ve zvláštním čísle.

kdož pracovali u nás ve filosofii. Jinak — a prof. Čáda to zvláště zdůraznil — bylo by stále nebezpečnoství, že ten, kdo si vytkl za úkol podati přehled filosofie naší, ulpí na všeobecných charakteristikách, »které již pro obecnost svou málokdy vystihují věc správně, anebo aspoň dosti úplně a zřetelně«.

Mnoho již osvětlil Masaryk v České otázce, Hostinský pro dějiny české estetiky, A. Krecar, G. Zába, jehož přehled české filosofie v knize Überwega-Heinze vydán i v překladu ruském. Na tomto nástinu zbudován stručný nárys české filosofie v XIX. st. v Procházkově překladu Falckenbergových »Dějin novověké filosofie«. Pracím těm však nedostávalo se průpravy monografické; bylo třeba, aby někdo vykonal velikou a obtížnou práci předběžnou: probrati filosofy české od nejstarších dob až po dobu naši. Pak lze teprve na základě speciálních studií těchto »nastíniti správný a jasný obraz vývoje« a naznačiti spolu i proudy, jež zde působily a vytknouti, jakým směrem se brala filosofie česká od prvních počátkův.

Čáda poznal, že není nevděčným úkolem skloniti se nad časopisy, knihy, rukopisy a stíratí s nich prach... Sklonil se, a láska vzklíčila v srdci jeho k zapomenutým a zapomínaným... Udeřil na skálu a objevil pramen vody živé...

Čáda, uče se také u prof. Golla, učil se u něho i historické pitvě. Anatomii filologickou poznal jinde. Úkolem nebylo snad — a ani nemohlo býti — vykonati dílo celé. Bylo by nad lidské síly. Běželo jen o to, rozvinouti plán a dáti program práce. Stačilo omeziti se zatím na prvou polovici XIX. století, ohlédnouti se po práci dosud vykonané a revidovati ji. Čáda shledal, že třeba s počátku sondovati, jak daleko lze jíti a pak rozpoznati půdu, na níž chtěl budovati. I seznal, že v době oné, časově nedlouhé, jest u nás rozvoj literární produkce i ve filosofii neobyčejný, i když se nerovná hned rozvoji v naukách jiných. A byl přímo překvapen, kterak v době, poměrně krátké, »podařilo se úsilí nemnoha jednotlivců řeč českou učiniti tak bohatou a ohebnou, aby i myšlenky, záhady, důkazy, námitky i pochybnosti filosofické bylo lze jí

zřetelně a přesně vyslovovati«, zvláště, uvážíme-li, že ve všech oborech věd panovala u nás naprostá převaha němčiny, z níž vymaniti se nebylo možno tak snadno a tak rychle. Ale vývoji české filosofie stavěly se v cestu překážky ještě jiné. Hned okolnost, že nebylo mezi vlastenci českými mnoho přátel a pěstitelů filosofie. Těm pak, kdož se jí obírali, nedostávalo se střediska, z něhož by vycházel podnět k filosofickým pracím českým. Vždyť přednášky z filosofie — zprvu latinské, později německé —, ať na universitě pražské, nebo na ústavech filosofických a lyceích, nebyly více než textem obvyklých učebnic scholastických: věrný to obraz poměrů pruských. A proto tedy stejně působily na žáky české i německé výklady Seibtovy, Meissnerovy, Cornovovy, Bolzanovy, Buzkovy, jichž názory ohrážely se pak i v literární produkci filosofické, na niž působili zde i spisy svými. Jinak školské vyučování filosofii nezůstavilo u nás patrnějších stop ve vývoji filosofie české. A ti, jimž se zalíbilo ve filosofii, obraceli se ke spisům filosofů mimoškolských. Čáda, vystihnuv takto překážky zdárného vývoje české filosofie, pečlivě shledal též ty, kdož byli miláčky českých filosofů v době našeho obrození.

Všiml si blíže prvních počátků filosofické literatury české, jež ocenil podle zásluhy. Byly to téměř vesměs spíše spisy mravoučné, pedagogické, moralisující, nabádající k nábožnosti, spíše poučné a zábavné než filosofické. Odtud pak stanovil úkol sobě a naznačil program těm, kdož by chtěli jíti za ním... V programu tom dostalo se nám zároveň i přehledu dějin v první polovici století XIX. V nástinu tom dal prof. Čáda již tušiti, komu budou náležeti jeho sympatie zvláštní.

Oceniv stručně »Umnici« Ant. Marka a srovnav práci tuto se spisem Ferdinanda Hyny »Dušesloví zkušebné«, zastavil se u naturfilosofa K. S. Amerlinga, Matouše Fr. Klácela a pohroužil se s něžnou láskou ve filosofii Vincence Zahradníka.

První obširná Čádova monografie z dějin filosofie české věnována byla r. 1902 prvnímu našemu soustav-

nému kompendiu psychologie, jehož autorem byl církevní kněz, správce fary nižborské, F e r d. H y n a (1801 až 1881), jehož spis »D u š e s l o v í z k u š e b n é« (12°, str. 370) vyšel r. 1844 v Malé Encyklopaedii, vydávané Maticí Českou. Čáda dal spisu svému »H y n o v o d u š e s l o v í« podtitul »příspěvek k historii počátků psychologie české« (str. VI + 135). Přirozeno, že Čáda-psycholog chtěl nabýti jasné představy o stavbě Hynovy knihy. Vedle odborníka psychologa promluvil zde i filolog a historik. Zajímalať Čádu »fata libelli«, jež byla tak pestrá a pro poměry naše zvláště příznačná. A nebylo lze tedy ani přehlédnouti literárně historické stránky knihy Hynovy. Dále probral se vzornou akribií »s hlediska dynamického« otázku pramenů, na nichž Hyna stavěl dílo své. V další části kritiky své ocenil »s hlediska statického« obsah knihy a naznačil zároveň, jak sám hledí na některé otázky psychologické. Na konci pak vytkl, jaké místo přísluší tomuto prvému našemu kompendiu psychologickému ve vývoji filosofie české.

Čádu zajímalo také, jaké stanovisko zaujali ke knize Hynově členové Matice České, a jak se o něm vyslovila kritika, zvláště mladý Fr. Čupr, mezi nímž a autorem vznikla polemika. Koncept odpovědi Čuprovy Hynovi otiskl r. 1904 prof. Čáda v České Mysli (str. 296 a n.). A možno říci hned, že Čáda vzal v ochranu do jisté míry spis Hynův proti Čuprovi. Nechtěl by prý užiti o knize té slova plagiát, ač jeví se mu naprostou kompilací, jež je kontaminována z 5—6 pramenův, a z vlastního majetku autorova jest v ní velice málo.

Čádu zajímala však i terminologická stránka spisu Hynova. Všimnuv si příslušné literatury (Krecar, Jakubec), dospěl k závěru, že Hyna projevil sice upřímnou snahu obohatiti slovní poklad jazyka českého o výrazy filosofické a psychologické, ale přílišná závislost na německých předlohách bránila, by snaha jeho provázena byla zdarem.

Čádovi jest kniha Hynova střízlivou příručkou čili učebnicí psychologie, s níž vystoupil autor skoro z nenadání, aby pak umkl docela... A toto odmlčení se

Hynovo po ostré, třeba spravedlivé kritice Čuprově jest Čádovi důkazem, že Hyna vlastně duchem filosofickým nebyl. Ale i tak rád uznává, i když není kniha tato také v přesném smyslu »první českou psychologii«, že jest za to pravým pokusem o soustavnou příručku psychologie, psanou jazykem českým a zbudovanou na podkladě širším. A také správně vystihl, že spis Hynův vznikl v ovzduší filosofie a školy Jacobiho, z níž vyšly Hynovy prameny (Lichtenfels, G. E. Schulze, jehož jako pramene Hynova Čupr nepoznal, Krug, K. F. Burdach, Fries, snad Kiesewetter, možno i J. Ch. Hoffbauer) a že jest zároveň reflexem »ustupování téže filosofie blízcímu se, vítěznému Herbartismu«. Aby dospěl k tomuto závěru, bylo potřebí veliké erudice, sčtetlosti a bystrosti ducha, kterýmižto přednostmi vynikají i další práce Čádovy, věnované dějinám české filosofie.

V době, kdy pracoval Čáda o kritice knihy Hynovy, zajímal se podrobněji o jiný zjev v české filosofii, postavu křešického faráře Vincence Zahradníka (1790—1836), který již vrstevníky svými pokládán byl za nejpřednějšího z tehdejších filosofů českých. Zahradník však záhy upadl v zapomenutí, a český inteligent o něm jen zvídal, co uváděly učebnice literatury české, že byl skladatelem bajek.

Zdá se, že osobnost Zahradníková lákala k sobě Čádu od let studentských, a dnes právě jemu náleží zásluha, že stojí před námi samotářský farář křešický jako filosof-redivivus. Čáda ukázal, že filosofické práce Zahradníkovy zasluhují, aby byly vydány, a byl podán tak »nutný článek v řetěze vývoje filosofie české v XIX. století«.

Úkolu, vydati filosofické spisy Zahradníkovy, podjal se Čáda sám. Přistoupil ku práci té s láskou, neboť jen opravdová láska a hluboký zájem mohl přemoci veliké obtíže, jež se tu naskytaly; běželoť o vydání pojednání a filosofických myšlenek Zahradníkových jednak rukopisných, jednak roztroušených v tiscích a časopisech, jež jsou dnes již namnoze málo přístupny. A nebylo snadnou úlohou probírat se Zahradníkovými kázáními,

články, recensemi, z nichž bylo možno po zrníčkách sestavovati mosaikový obraz zajímavého myslitele našeho. A po několikaleté práci odevzdal prof. Čáda české veřejnosti »Filosofické spisy Vincence Zahradníka«, jichž díl první (str. III + 370) vyšel r. 1907, druhý (str. VI + 408) roku následujícího. Svazek třetí, právě dotištěný, obsahuje korespondenci Zahradníkovu.

První díl edice Čádovy přináší Zahradníkovy práce z logiky a psychologie, seznamuje čtenáře s názory jeho na některé otázky poetiky a literární kritiky a konečně podává stati a zlomky pedagogické (o výchově rodinné a školské). V díle druhém otištěno jest pojednání Zahradníkovy z etiky »rozjímání o některých stránkách praktické filosofie« (z Hlasatele českého, 1818, IV. 3., str. 421—461), jež doplňují »disiecta membra philosophi«. Na konci publikace své uvádí seznam všech prací Zahradníkových, abecední seznam jeho terminův a zvláštností slovních, jakož i rejstřík jmenný a věcný.

V nástinu životopisném, jež Čáda edici své předeslal, zdůraznil i duševní vývoj našeho filosofa, uvedl na pravou míru přeceňovaný vliv Bolzanův a Feslův, upozornil na vliv Hurdálkův, vyložil styky Zahradníkovy s českými literáty a všiml si také napjatého poměru Jungmannova k Zahradníkovi. Sleduje pak podrobně spisovatelskou činnost Zahradníkovu, byl překvapen nejen množstvím, ale i rozmanitostí oborů, v nichž mladický kněz pracoval, a jež vesměs vynikají vnitřní hodnotou a původností. V další části oceňuje prof. Čáda jednotlivé práce Zahradníkovy, všimá si zájmu jeho o Rokycanu a Komenského a stopuje prameny, jichž užil filosof náš v studiích teologických, pedagogických a pojednáních filosofických.

Hlavním úkolem Čádovým však bylo podati filosofický názor Zahradníkův. Náboženský názor jeho jest podle Čády obrazem názorů tehdejších. Zahradník věřil upřímně a plně v pravdivost a zdokonalitelnost učení křesťansko-katolického, ale ne slepě. S důrazem promluvil o Zahradníkově snášlivosti ve

smyslu pozitivním. Zahradník byl přesvědčen také, »že všeliké věření jest věc vnitř v duši umístěná, a protož nižádným způsobem vynutiti se nedá...« Výmluvně ukázal pak Čáda na rys rozumovosti, jež charakterisuje Zahradníkova kázání, kterýžto rys ostatně »prozařuje« všechna pojednání jeho. A rysem oním rozumí Čáda snahu Zahradníkovu vyvarovati se předpojatosti a úsilí o filosofičtější pojmání příslušných otázek. Konečně charakterisuje Zahradníka jako kněze osvíceného požadavek, by kněží vycházeli do života vzdělání a mravně bezúhonní, a pak názor jeho, že celibát kněžský není věci zcela žádoucí...

Zahradníkovy úvahy filosofické prozrazují, že nebyl filosof náš ctitelem idealistické filosofie německé (Fichte), a dokonce filosofii Heglovu příkře odsoudil jako »čiré bláznovství«. Odpor tento vzešel z nechuti Zahradníkovy k filosofování mystickému a hlavně k mystickému, zdánlivě hlubokomyslnému myšlení. V tom možno viděti odpor »český«, který objevil se též u Havlíčka a později u Nerudy. Za to blízko stál Zahradník Kantovi, Reinhardovi, Herderovi, Schillerovi, Lessingovi. Zvláště zalíbilo se mu v Ch. Garveovi, jehož vliv stopuje Čáda i v *etice* Zahradníkově, jež mu byla jako teologu nejbliže.

Úvahy Čádovy jsou provázeny hojnými poznámkami a příslušnou literaturou. Pokud pak běží o edici samu, i tu informují nás vhodné poznámky a výstižné úvodní stati. I připomenul, že již Zahradník označil své »*Počátky umění myslitelství*« jako dílo původní. Čáda vystihl pak, že uplatňuje se u Zahradníka vliv studia Bolzanova díla logického, pak vliv logiky scholastické, snad i Kantových přednášek o logice, jistě však vliv Krugův. Celkem vyjádřil se, že lze práci Zahradníkovu považovati v koncepci i v rozhodování o otázkách speciálních za dílo jeho, za výsledek vlastního studia, vlastního přemýšlení a zkoumání. Také pojednání toto doplňují »*membra disiecta*«, na př. o poměru řeči k myšlení, o výrazu myšlenek, o tvorbě nových terminův a j.

Další část edice Čádovy přináší »Zl o m k y p s y - c h o l o g i c k é«, jež nejsou, bohužel, nijakou náhradou za ztracené autorovo dílo, věnované psychologii, po němž vydavatel marně usilovně pátral. Jak z těchto zlomků vystihl Čáda, byl psychologický názor Zahradníkův dualistický. Zahradník všiml si nejen otázky klasifikace jevů duševních, nýbrž i člověkovy stránky citové a volní. Filosof náš měl také porozumění pro psychologii konkrétní. Věnoval též pozornost svou i psychologii příslušníků jednotlivých krajů. A již v době, kdy zabýval se Čáda dušeslovím Hynovým, byl přesvědčen, že i fragmenty tyto prozrazují, kterak ztracené dílo Zahradníkovy nepoměrně vyniká nad ono.

Čádově pozornosti neušly ani Zahradníkovy názory na básnictví a kritiku, jež jest mu výplodem subjektivního umění recensentova a proto má býti posuzována kriticky. (Viz též Listy Filologické, 1906, str. 421 a d.)

V teoretické filosofii (Česká Mysl, VII., str. 369 a n.) byl Zahradníkovi bezpečným vůdcem ve všech problémech — podle Čády — »zdravý rozum«. I byl proto celkový filosofický (metafysický) názor jeho jasný, klidný, umírněný, v podstatě křesťanský. Čáda tu užil o Zahradníkovi vhodně slova Fechnerova, že to byla skutečná »Tagesansicht«. Podle Čády byl filosofický názor Zahradníkův spíše optimistický a sotva prý došel souhlasu přísných ortodoxních teologů. Byl to názor »plný jasu, souladu, důvěry a radosti«.

Čáda postavil edicí svou Zahradníka do nového světla a vykázal mu v české literatuře filosofické místo velice významné, jež mu také po zásluze náleží...

Kromě těchto rozsáhlých prací vyšly z péra Čádova ještě drobnější příspěvky k dějinám české filosofie. Hned r. 1907 ke stým narozeninám zakladatele »Budče Pražského« rozebral »A m e r l i n g o v o u č e n í p r ů v ě d n é« (Česká Mysl, VIII., str. 353, 454) a zároveň podal překlad letáku našeho naturfilosofa »Vermächtniss an mein engeres und weiteres Vaterland und an die Menschheit«. Ze vzácného dokumentu tohoto jest patrné, že

teosofický dosah a obsah své diasofie pointuje Amerling co nejdůtklivěji a že mimochodem doznává, která filosofie jeho stala se mu — náboženstvím, či lépe řečeno, »domněle nejsprávnějším řešením náboženské otázky«. K letáku tomu připojen jest jakýsi komentář, jímž chtěl Amerling objasniti závěrečná slova svá. Komentář onen má titul »List k Jeho Velebnosti panu Josefu Souhradovi, kaplanu v Chudenicích«. Dokument tento doplňuje Čáda vhodnými poznámkami ze zachovaného konceptu »listu«.

Téhož roku najdeme ještě jiný příspěvek Čádův k jubileu Amerlingovu. V Hlídce Času (č. 38 a 42) čteme od něho článek s titulem »Zapomenutý projev Amerlingův«, v němž otištěn leták, adresovaný »Bratřím Čechům« s datem »dne 18. března 1848 v Budči Pražském, za dnů první svobodné censury«. Amerling pln radosti z prvních dnů svobody podává v letáčku tom jakousi filosofii dějin a vytýká úkol pro Čechy a Slovany v budoucnosti: rozvíjeti všestranně národní školství, kterémužto úkolu posvětil Amerling-lidumil celý život svůj.

Když pak na rok 1908 připadlo sté výročí narozenin Matouše F. Klácela, přihlásil se Čáda k jubileu tomu výstižnou studií »Klácelova idea vesměrnosti« (Česká Mysl, IX., str. 161, 261). V ní dokazuje, že není správným tvrzení, jakoby byl patrný rozdíl mezi názory »starého sokola« v Evropě a za okeánem, nýbrž že tu jeví se jen další, ponenáhlý vývoj v názorech jeho na vesměrnost, již rozumí Klácel kosmopolitismus. A také v »Hlídce Času« (1908, č. 14 a 18) promluvil Čáda ještě o Klácelovi, jemuž »vědomí vesměrnosti« znamenalo »cíl veškeré lásky a vědy« ...

Významným filosofem českým jest bez odporu K. Boleslav Štorch. I jemu věnoval Čáda drahně času, aby promyslel jeho názory, rozseté po různých úvahách, které přinášel Časopis musejní. Učinil tak ve studii, již přinesla Česká Mysl r. 1914 (XV., str. 29 a d.) s titulem »Soustavný náskres filosofie Štorchovy«. Prof. Čáda rozpoznal, že Štorch dostal podněty k vypracování svého názoru filosofického z okruhu školy Schellingovské, a že hlavním vůdcem a filosofem byl mu K. Ch. F. Krause,

žák Reinholdův. A Krause cenil Štorch výše než Hegla. Čáda zde ukázal, jakou cestou došel Štorch k přesvědčení, že k sjednocení a sbratření národův evropských dojde, až skutečněna bude »celistvost člověka, vroucí humanita na základě neskalené a nesklíčené nábožnosti«... V to však doufal jen nadšený žák Herderův a Komenského...

Nejenom historii filosofie české věnoval Čáda duchaplné práce své, nýbrž i naši filosofii přítomnosti pokusil se osvětliti s nejedné stránky. Učinil tak na př. v posmrtné vzpomínce na prof. J o s. D u r d í k a (Česká Mysl, IV., str. 401), na základě neuveřejněných zápisků jeho. Upozornil, kterak Durdík kladl důraz na své třídění věd, jež považoval za záhadu filosofickou, a že toto třídění věd má za základ stanovisko noetického dualismu. Podle výkladů Čádových netajil prý Durdík hypotetičnosti řešení Herbartovy metafysiky, jež jest v jádře recepcí monadologie Leibnizovy, a že Herbart jest vlastně žákem a pokračovatelem Kantovým. A pokud běží o psychologické názory Durdíkovy, ukázal Čáda, že propracovával se náš filosof ke konci života víc a více k názoru, že ne z e představ, nýbrž z a představ, t. j. za jistých vztahů představových vznikají city. Zajímavě vypravuje Čáda, jak Durdík dbal své »kallilogie« a kterak ho provázal při práci »více méně zpěvný sled tonů«. Konečně věnoval Durdíkovi několik slov jako tvůrci nových terminův odborných.

K šedesátým narozeninám prof. O t a k a r a H o s t i n s k é h o rozepsal se obšírně o zásluhách našeho velikého esteta o u m ě l e c k o u v ý c h o v u (Česká Mysl, VIII., str. 65 a d.), kde probral základy či východisko jakož i vyhlídky veškerého úsilí o uměleckou výchovu v rodině, ve škole, v životě. (Viz i Českou Osvětu, VI., str. 33 a d.)

Čáda napsal též několik výstižných studií pro Ottův Slovník Naučný. Proň narýsoval též filosofický relief prof. M a s a r y k a. Vyšetřiv u Masaryka vlivy Platonovy filosofie, jež staly se východiskem jeho základní ideí v »Konkrétní logice« a snad i v jeho názorech esteti-

ckých, vyložil, jak dospěl v teoretické filosofii k pozitivismu J. St. Milla a A. Comta. V etické filosofii Masarykově upozornil zase na vliv Humeův, Pascalův, Tolstojův a Dostojevského, jenž se u něho uplatňuje pozitivně a socialistickou naukou pozitivně i negativně. Čáda již tenkrát rozpoznal, že veškeru osobnost Masarykovu charakterisuje nejlépe základní stanovisko jeho, totiž stanovisko náboženského přesvědčení a vyznání, »z něhož mu plyne nejen opravdové a vážné pojmání dnešní otázky sociální a speciálně též otázky české, jakožto nezbytnosti umravňení jednotlivce i společnosti«, ale i jeho teoretické vysvětlování a nazírání na dějiny národa českého vůbec a na probuzení naše zvláště.

Čáda vrátil se k Masarykovi ještě jedenkrát, a to ve významný den jeho šedesátin. Tenkrát obral si zvláště za úkol probrati »Masarykovy názory o logice« (Česká Mysl, XI., str. 120 a d.), k nimž vedla ho v první řadě subjektivní záliba a pak, že považoval názory tyto z veškeré filosofické činnosti jeho za pozoruhodnější. Ve studii této blíže všiml si z abstraktní logiky Masarykovy noetiky a ukázal, kterak noetický názor Masarykův založen je na empirii, a kterak slučuje se v něm mírný racionalism s realismem, kterak — asi hlavně vlivem Humeovy filosofie — hlásá myslitel náš »správně relativnost veškerého poznání lidského, jeho nedokonalost, omezenost, aniž by upadal do skepticismu anebo v resignaci krajního jakéhosi agnosticizmu«. Celkem v studii této pokusil se Čáda — a řekneme hned, že se zdarem — o to, jak by asi vypadal úvod do »soustavné logiky«, kdyby ji byl prof. Masaryk napsal.

Posledním Čádovým příspěvkem k dějinám filosofie české je medailonek prof. Drtiny jako historika filosofie, jež vykreslil k abrahamovinám jeho. (Časové otázky a rozpravy pedagogické, sv. XXI., Spisů Dědictví Komenského č. 133, str. 42 a d.)

Co řečeno o velkých pracích Čádových z dějin české filosofie, platí stejnou měrou též o těchto příspěvcích drobnějších. Psány jsou s dokonalou věcností a akribií až úzkostlivou. Bystrý duch Čádův proniká hravě spleť

filosofických záhad, jež dovede podávati čtenáři jasně, srozumitelně a pěkným slohem českým.

*

Čádovy názory
pedagogické

K otázkám pedagogickým dospěl Čáda dvojí cestou: jednak studii svými v oboru dějin filosofie, zvláště české filosofie, jednak pracemi pedopsychologickými. V prvním směru k nejstarším plodům jeho péra vůbec patří článek »Herbartovská pedagogika a novokantismus« (Věstník českých profesorů VI., 1899, 111 sl.), vzešlý, tuším, z Čádova habilitačního kolokvia a přednesený prvotně v Jednotě filosofické. Autor probírá stručně námitky, jež proti pedagogice Herbartovské činí známý novokantovec, prof. Pavel Natorp, jmenovitě ve svém spisku *Herbart, Pestalozzi und die heutigen Aufgaben der Erziehungslehre 1899*, v němž zdrcující kritice podrobil zvláště Herbartovy výklady o teoretickém základě pedagogiky, o t. řeč. kázni (Regierung) i výchovném vyučování, ale za to zdůraznil všude proti Herbartovi zásluhy i názory Pestalozziovy, k jehož osobě vedla ho snad již tradice rodinná (děd Natorpův byl Pestalozziovec), ale nepochybně i souhlas v názorech filosofických i sám sociologický základ Pestalozziových výkladů. Vlastní příčinu odporu Natorpova proti Herbartovi vidí Čáda v odchylných míněních teoretickopedagogických a sám námitky Natorpovy proti vědeckému zdůvodnění Herbartovské pedagogiky stupňuje v ten rozum, že základem pedagogiky (či správněji: pedagogie) má býti souhrn všech teoretických i praktických (čili normativních) nauk o člověku; tyto určují cíl výchovy člověka, onyno dávají prostředky k přiblížení se tomuto cíli. »Tedy nikoli pouze psychologie, jak chce i Natorp, nýbrž vedle ní i ostatní teoretické nauky »antropologické« jako somatologie, fyziologie, hygiena, psychiatrie, etnologie, sociologie atd. pomohou vésti k cíli, který stanoví praktické nauky jako logika, estetika, etika, právní vědy, národní hospodářství, sociální filosofie a — last not least — náboženství.«

Mimo Herbarta vábil k sobě Čádu i druhý opěrný

bod moderní pedagogiky, K o m e n s k ý. V Pedagogických Rozhledech XVII., 462 sl. vyložil V ý z n a m K o m e n s k é h o I n f o r m a t o r i a školy mateřské a ukázal jmenovitě, že spiskem tím postavil se Komenský v řadu těch, kdož připravovali svou praktickou znalostí duše dětské dnešní psychologii dítěte; Komenský má jmenovitě řadu dobrých postřehů o vývoji dětské mluvy, o hravosti i umělecké tvořivosti dítěte, o významu umění hudebního pro vývoj dětský právě ve věku útlém, o dětské napodobivosti, o vadách dětské povahy. Ve výročí Komenského narozenin 28. března 1906 proslovil Čáda v Kutné Hoře řeč: N á z o r y K o m e n s k é h o o v z d ě l á n í (vyšla tiskem K. Šolce v Kutné Hoře), v níž — hlavně dle menších jeho prací, dosud nedocenených — vyloženo, že dle Komenského vzdělanec nesmí míti jen intelektuální vědomosti, nýbrž musí jich umět také užívat, že dále vzdělání nesmí zůstat omezeno na jednotlivce, ale šířit se na celý národ, a to výchovou rodinnou, prací vychovatelů a škol, dobrými knihami, stykem s muži učenými, péčí vlády, ovšem i pomocí boží. Čáda dobře k tomu připomíná, že sice Komenský nemůže ani dost důrazně vylíčiti důležitost škol pro naše vzdělání, ale že s druhé strany nikdy a nikde neomezuje pojmu vzdělání na výcvik pedanticky školský, že konečně jeho názory v té věci důsledně plynou i ze životního názoru českých bratří vůbec i z psychologie Komenského zvláště.

Periodou málo dosud probádanou v dějinách české pedagogiky obírají se Čádovy práce o Amerlingovi a Zahradníkovi. Kdežto článek o Amerlingových přípisích k Orbis pictu (v České Mysli I.) má důležitost pro ocenění Amerlingovy naturfilosofie (Amerlingův Orbis pictus měl jiný úkol než stejnojmenný spis Komenského), pojednání Čádovo: A m e r l i n g o v y n á z o r y p e d a g o g i c k é, vydané k stému výročí narozenin v Poslu z Budče 1907, probírá vývoj jeho pedagogiky ve světle jeho úsilí diasofického a fysiokratického, šíří se jmenovitě o Budečských Výchovnách (dle spisů Dufkových) a na konec oceňuje Amerlingovu peda-

gogiku jako směs geniálnosti a fantastičnosti i pokus o jakousi »panpedagogii« či výchovu universální; nejvýše staví Čáda Amerlingovo přesvědčení, praktikované původcem samým zvláště ve výchově dětí abnormálních, že veškeré vyučování chovance má vycházeti od okolí jemu nejbližšího a znenáhla postupovati k věcem časově, prostorně a věcně jemu vzdálenějším, odlehlejších. — Z obsáhlých studií Čádových o Vinc. Zahradníkovi vzešel příspěvek Vinc. Zahradník jako pedagog (v *Pedagog. Rozhledech* XX., 1906, 1 sl.), v němž po krátkém výkladu o vývoji a pramenech Zahradníkovy pedagogiky oceňují se zvláště jeho názory o přirozenosti veškeré výchovy, důležitosti škol, vhodných metodách i požadavcích na učitele, konečně i o literatuře pro mládež (Zahradník právem odsoudil všeoblíbeného tehdy Krištofa Schmída). Třeba připomenouti, že znova otištěny všechny Zahradníkovy stati a zlomky obsahu pedagogického v Čádově vydání *Filosofických spisů Zahradníkových* v díle I., str. 319 sl. a že od Čády pochází i heslo *Zahradník Vinc.* v *Klikově Stručném Slovníku pedagogickém*.

Konečně k dějinám českého školství hledí také Čádova přednáška: *Jádro didaktických názorů Josefa Tůmy*, proslovená v Kolíně 7. února 1915 o oslavě padesátin tohoto českého pedagoga a otištěná v *Naší Době* XXII., 157 sl.: Čáda těžisko pedagogické činnosti literární Tůmy právem klade do jeho výkladů metodických o vyučování jazyku mateřskému, počtům a jmenovitě prvouce a dobře probírá, jak ostře se tu Tůma postavil proti planému »metodikaření«, v němž se utápěla naše pedagogika obecné školy až do nedávné doby.

Velmi hojná kořist kyne pedagogovi z pedopsychologických prací Čádových. Je pravda, že nikdo rozhodněji než on sám se neohradil proti těm, kdož v pedopsychologii chtěli viděti jen a jen pomocnou disciplinu pedagogickou a nemohli pochopiti, že i ona má vlastní i samostatnou cenu, nicméně snad všechny pedopsychologické příspěvky Čádovy podávají více méně zřetelně

i pedagogickou aplikaci výtěžků, k nimž došel. Tak článek *Dětské kresby* (Pedagog. Rozhledy XVI., 1 sl.) poprvé u nás zdůraznil poznatek pedagogicky neoceňitelný, že kresby dětské jsou prostředkem výrazovým a druhem dětské řeči, a že nám tedy skýtají možnost, abychom vnikli také touto cestou do vnitřního života dítěte a poznali jeho individualitu, tedy i uvědomili si, kde máme potom páku výchovy nasaditi (98); právě studium dětských kreseb opětně potvrzuje, jak duševní vývoj závisí na vlivu prostředí, v němž dítě vyrůstá (350), že vývoj ten nepokračuje stejnoměrně (406) a že u dětí třeba zvláště pěstiti také jejich schopnost názorovou (407). Podobně obsáhlé studie Čádovy: *Rozhledy po studiu řeči dětské* (Pedag. Rozhledy, XVII. a XIX.) a *Zásoba a povaha slov mluvy dětské* (tamže XX.)^{*} opětně zdůrazňují periodicitu ve vývoji dítěte a výmluvně ukazují, proč právě vývoji dětské mluvy musí vychovatel věnovati napíjatou pozornost.

Nejvíce však pedagogiky ve svých důsledcích dotýkají se Čádovy práce o zkoumání dětské individuality: mělnická přednáška *Studium individuality dětské* (vydaná péčí Obzoru), dále článek *O psychologii žáka* (Věstník českých profesorů XIX. 1911—12, část pedagogická 1 sl.), konečně velmi obsáhlé pojednání *Výzkum žactva* (Pedagog. Rozhledy XXIV. a XXV.): tu podrobně a statisticky názorně vyloženo, jakou hodnotu mají soustavná pozorování pedagogická právě pro věk školní, jak jedině systematickým šetřením o inteligenci, tělesném, citovém i volním stavu žáků lze získati vědecky přesnou základnu pedagogické práce, jak pracné, ale spolu nesmírně vděčné tema činnosti otvírá se tu učitelům a vychovatelům, jak jmenovitě bylo by lze tu využiti i »večírků s rodiči« i různých sdružení rodičovských, jak pořizovati »individualitní listy« a zkoumati obzvláště zásobu představ atd. To všecko jest úkolem nauky o žáku, jak jej po starších náběžích vymeziti chtěl poprvé štyrskohradecký univ. prof. *Martina* a jak jej v hlavních rysech probírá dle dnešního stavu badání řečený Čádův článek ve Věstníku čes.

profesorů; dobře tu vystihl Čáda jmenovitě, jak značné, leckde snad i nepřekonatelné obtíže plynou z trojích momentů školské práce, jež chce vychovávat hromadně a přece co možná dbáti individuality každého žáka, jež vychovává jednotným postupem a přece nesmí přehlížeti různosti období věkových, jež konečně má cíle i osnovu určené pro individua normální a přece čas od času má co činiti i se zjevy rozhodně abnormálními a zatíženými.

Budiž tu připomenuto, že vývoje moderní pedologie dotkl se Čáda svým místem i v předmluvě k *Maurov* u překladu *Hallovy*ch *Vybraných* *statí* *pedopsychologických* a *pedagogických*, 1906, kde vzpomíná zásluh tohoto předního pedopsychologa amerického o vybudování psychologie mládeže, i v úvodu ku *Kozákov* u překladu *Výboru* z *pedopsychologických* a *pedopatologických* prací prof. *Ivana A. Sikorského*, u něhož zase mimo jeho práce o vývoji dítěte vzpomenu také přednášky o psychologických základech výchovy i zásluh *Sikorského* o ruské ústavě *Fröblovské*.

Než Čáda nezůstal nikdy jen teoretickým badatelem o problémech pedagogických, nýbrž byl vždy i praktickým organisátorem skutečné práce reformní. Všecka moderní hesla opravná našla v něm výmluvného hlasatele, který dovedl vždy v čas vyvolati pro ně a seskupiti pracovníky: jako probudil a organisoval u nás praktická šetření pedologická, tak ujal se v čas i hnutí pro výchovu estetickou i ručních prací žákovských i scoutingu i péče o mládež. O všech těchto stránkách činnosti Čádovy bude jednáno níže; tuto budiž jen vzpomenu, že své názory o estetické výchově vyslovil Čáda již v *Anketě* o *umělecké* *výchově* pořádané svého času prof. *Jos. Patočkou* i v *Stručném* *Slovníku* *pedagogickém* pod heslem *Výchova* *krasocitu* (*Umělecká* *výchova*), kde líčí úkoly estetickovýchovné v rodině a na jednotlivých stupních škol a probírá dnešní stav hnutí toho v cizině i u nás.

*

Pedagogika a didaktika našich škol i naše literatura odborná vyrůstala od let sedmdesátých devatenáctého věku z Herbartismu, z jeho vyučování výchovného. Když tento směr ovládl školu obecnou, otevřel si brány i škol středních. Nebylo divu. Herbartismus všecky učební předměty, postupy, metody, formy, všecky prostředky kázeňské, všecky úkoly vyučovací, ať se týkaly věci zásadních nebo drobných kroků denní praxe, opřel o duševědu a mravovědu osobitě vybudovanou a uvedl je v jednotnou soustavu. Vlády slibovaly si od této soustavy vychovatelské i vyučovatelské a její soustavy dozoru nejlepších výsledků pro výchovu a vzdělání občanů; proto zákony a nařízení školní učinily pro ně vše, co bylo možno.

Zkoumání dítěte (pedopsychologie), Čáda a učitelstvo.

Pokud ovládali Herbartismus duchové rázu Lindnerova, byl ve školách aspoň snesitelný. Jakmile však úřady školní naléhaly, aby školy a učitelé se podřizovali i všem výstřelkům stoupců Herbartových (Ziller), zvrhlo se vyučování i vychování v dresuru, řízenou nekonečnými předpisy dozorců školních. Učitelé i školy jim otročili.

Ale záhy přišli osvoboditelé z útlaku. Ze zapadlého kouta Moravy ozval se první důrazný odpor proti samovládě pedagogiky německé Úlehlovým překladem Spencerova spisu »Vychování rozumové, mravné a tělesné« (1879). V předmluvě praví Úlehla, že Herbartova pedagogika marně se snaží vybaviti se z přediva neplodných abstrakcí a pedantických hříček, poněvadž jí posud nenapadlo »nastoupiti ve vědě cesty induktivní a ducha dětského i povahu jeho studovati mimo lavice školní. Proto nic neví o individualitě národní a nemá ani tušeníčka o tom, že se má a může a jak se může vyhověti individuální povaze žákově... Škola německá je výplodem rozumování a nikoli výplodem zkušenosti, a to ji odsuzuje...« Úlehla touží, aby učitelé čeští opustili prapor pedagogiky německé, aby vlasti naše osvobozeny byly od jejího přezáhbného

vlivu na všechn život náš duševní a hmotný. V téže době také Lindner, zůstávaje věren pouze Herbartovu účelosloví, buduje pod vlivem Spencerovým pedagogiku na základě nauky o vývoji přirozeném, kulturním a mravním (1888). Vedle Úlehly seznamuje J. Mrazík učitelstvo české s myšlenkami L. N. Tolstého (Jasno-poljanská škola L. N. T. 1887), vrcholícími v požadavku, že pravou metodou vzdělání jest p o k u s a pravým kriteriem s v o b o d a. J. Černého překlad »Pedagogických statí« Tolstého (1897) revoluci v hlavách českého učitelstva dokonává. Také A. Janů hledá nápravu současných poměrů školských a nalézá ji v »přirozeném vychování« Haufeově. Ale Úlehla odpovídá k otázce Janůvě »Jak uspořádati školství?« těmito památnými slovy: »Čeho my potřebujeme, jest, aby učitelé naši přestali býti nevolnými vykonavateli zásad tu Herbartových, tu Lübenových, tu »páně inšpektorových«; aby jim dovoleno bylo státi se pracovníky samostatně myslícími, kteří by výtěžky své pilné a poctivé práce svědomitě pozorovali, zaznamenávali a rozřídřovali, kde možno dobře upraveným pokusem záhady povstalé řešili a tak snášeli stavivo, z něhož vybudovati se má časem v ě d a p e d a g o g i c k á.«

Takové bylo stanovisko vůdčích duchů českého učitelstva r. 1899. O jeho správnosti nebylo pochyby. Šlo jen o to, dovede-li ostatní učitelstvo samostatně pozorovati dítě ve škole i mimo ni, dovede-li pozorování svá zpracovati a budovati vlastní metody, duchu českého dítěte vhodné. Nešlo o věc malou. Jakmile vyjde školní práce výchovná i vyučovatská o d d í t ě t e, přejde její řízení do rukou učitelových. Zvýší se učitelova zodpovědnost, ale i jeho samospráva. Z nich vytrysknou nejen nové proudy výchovné a vyučovací, ale i nový život duševní a hmotný po národě, a učitel nabude nového postavení společenského.

Pozorování dítěte nebylo v naší literatuře neznámo. Již Hostinský upozorňoval na ruch v dětské světnici (1873). V Lindnerově Pedagogiu J. Mrazík přeložil statí Tainovy »Jak se dítě učí mluvíti« (1881) a Darwinovy

»Životopisné črty dítěte« (1881). Podobně konal pozorování dětí prof. J. Kapras (O psychologii pedagogické, Počátky duševního života dětského 1883—84). Mrazík uvádí potom do naší literatury dílo Compayréovo »Rozumový a mravnostní vývoj dítěte« (1898), od něho jest i přehled o pedopsychologické práci v Evropě i v Americe (dle Stimpfla v Ped. Rozhledech 1900). V. Černým byl překládán Sully (O dětské psychologii). O témž předmětu mluví Masaryk v prvních učitelských kursech universitních (1900).

Všecky tyto práce zapadaly do duševních obzorů českého učitelstva velmi úrodně, listy učitelské ochotně jim otvíraly dvěře; avšak přicházely roztříštěně, nesoustavně, pravý význam jejich nechápan dosti jasně, a proto nestačily na obrat v pedagogice a didaktice, jak ho požadoval Úlehla. Výmluvným obrazem poměrů panujících jest, že r. 1897 dílo Janů »Jazyk mateřský a škola obecná«, které ve své IV. části zdůvodňovalo pedopsychologicky vzrůst rozumu a řeči — prvně v naší literatuře! — bylo vydáno po žádosti čelných učitelů — bez této části!

Na štěstí vystoupil právě v této době přerodu a kvasu myšlenek pedagogických a didaktických pracovník, který podjal se vědecky studia psychologie dětské a jeho výtěžky sloučil s prací českého učitelstva: František Čáda.

Roku 1896 habilitoval se prof. Čáda na universitě a od té doby, přednášeje často v Praze i po venkově o psychologii dítěte, budí při každé příležitosti zájem učitelstva pro výzkum žactva. Na podzim r. 1900 přednášel po prvé »O psychologii dítěte« v lidových kursech universitních, a z jeho přednášek vyšel r. 1901 stručný výtah v Pelclově Životě (»Vybrané kapitoly z dětské psychologie«). Přednáškami těmito vzbuzen byl nejživější zájem o psychologii dítěte v učitelstvu, neboť učebnice a výklady ústavův učitelských tohoto předmětu v úbec neznaly. R. 1902 vydal Čáda obšírný článek »Hodnota pedopsychologie«. Oceňuje v něm literaturu tohoto předmětu, hlavně ame-

rickou, probírá námitky pronášené proti pěstování pedopsychologie a podává názor svůj. Je přesvědčen o veliké teoretické i praktické ceně pedopsychologie, ale ví, že má ještě daleko do ideálu vědy. Proto nutno sbírat látku, opatrně ji třídit a jen zatímné závěry z ní vyvozovati. Užije-li závěrů pedagogika a didaktika, je věcí vedlejší, ale nelze pochybovati, že odvodí pro sebe mnoho cenných pouček.

Když o prázdninách r. 1902 připadlo mi řízení Ped. Rozhledů, získal jsem prostřednictvím prof. Patočky dra. Čádu za odborného redaktora pro část pedopsychologickou. Prvé číslo XVI. ročníku Ped. Rozhledů přineslo Čádův článek »Dětské kresby« (1902), v němž promlouváno o pedagogickém významu dětských kreseb způsobem u nás do té doby neobvyklým. Je málo českých prací, které by byly tak rychle a od kořene změnily názory o školním kreslení, jako tento článek. Stačí srovnati, co kreslí české děti v prvním školním roce dnes, a co směly kresliti před 10 lety.¹⁾

V únoru 1903 založil dr. Čáda a od té doby nepřetržitě řídí stálý oddíl Ped. Rozhledů pod názvem: Pedopsychologie. Úvodem k rubrice praví, že chce přinášeti 1. rozhledy po otázkách pedopsychologických, 2. recenze a referáty o knihách, zvláště o těch, které jsou českým čtenářům nepřístupny, ale mají bezprostřední důležitost pro pedagoga, 3. obsahy článků a pojednání a 4. zprávy z oboru práce pedopsychologické. Ačkoli měla rubrika s počátku sotva 8 stran měsíčně, soustředil v ní Čáda rázem nejen zdatné pracovníky, ale ukázal bohatost látky, kterou přináší učitelé. Hned od počátku ukázala se cena její hlavně hojnými referáty o spisech zahraničních, amerických, anglických, ruských, francouzských a německých, jež jednak nahrazovaly

---

¹⁾ Studie Čádova vzbudila pozornost i za hranicemi, na př. ve Вѣстнику психологій roč. I., seš. 7., str. 512—514, v Nowych Torach 1907. Do ruštiny přeložil ji N. Novič (v revui Воспитаніе и обученіе 1907, seš. 6—10) a v 2. vydání N. Bachtin (Педагогическое значеніе дѣтскихъ рисунковъ, Petrohrad 1911).

těžko dostupné originály, jednak uváděly české čtenáře do hlavních výsledků badání literatury světové.

V ročníku XVII. bylo již lze rubriku rozšířiti. Čáda podal v ní »Rozhledy po studiu řeči dětské«, v nichž r. 1906 a 1907 pokračoval. V první práci probral povšechné otázky o vývoji mluvy dětské, ve druhé vyšetřoval hlavně zásobu slov a povahu mluvy dětské.¹⁾ V roč. XVII. rozšiřuje Čáda rubriku svoji o pedopatologii (leden 1904), jejíž řízení převzal prof. dr. Heveroch a po něm dr. Herfort. Jaká spousta zajímavé práce otvírala se myslícímu učiteli hned úvodním slovem pořadatelovým! Jak dlouhou řadu zjevů, s nimiž posud nevěděl si po většině rady, mu osvětlovalo a ujasňovalo! A poprvé si u nás psychiatr a pedagog podávali ruce při díle školním.

Také ostatní listy učitelské (Beseda Učitelská) a zvláště Pelclův »Život« přinášely hojné překlady prací pedopsychologických. Snahy ty vyvrcholily r. 1903, když se ozvalo volání po soustavné práci pedopsychologické. Tím určen spolu úkol vši práce: pedopsychologie poznání českého dítěte, o čemž níže bude více pověděno.

Jako se rozšířil obor zkoumání dítěte pedopatologií, rovněž tak bylo nutno zařaditi do něho i tak řečenou péči o mládež. Čáda vymezuje odtud těmto otázkám r. 1907 v Ped. Rozhledech nový oddíl: Péče o mládež. Vede jej zprvu říd. učitel A. Valenta, potom odb. uč. M. Šilha. Jak rozsáhlou činnost praktickou rozvíjel Čáda na tomto poli, bude vypsáno jinde.

Velmi záhy zabrala se rubrika Čádova do pedagogiky a didaktiky pokusné. Pokus didaktický, červené strašidlo posavadní školské soustavy, dostal se z ní do našich škol a přispěl k řešení nejedné otázky didaktické. Jmenuji z nich alespoň sloh, modelování a ruční práce. Je také ovocem snah Čádových,

---

¹⁾ Oširně o práci této rozepsala se Szycówna v »Nowych Torach« 1908, č. 1., str. 7.

že r. 1914 vydává c. k. školní knihosklad Kubáلكovo »Vyučování ve třídě elementární«, knihu určenou kandidátům ústavů učitelských, v níž všechny rozpravy o předmětech učebných počínají — v ý t ě ž k y p o k u s n é d i d a k t i k y.

Když r. 1902 zakotvily u nás snahy o u m ě l e c k o u v ý c h o v u mládeže, Čáda je vydatně podporuje. Na výstavě v Kutné Hoře uspořádal r. 1903 poutavý výbor dětských kreseb a prací ručních, v Praze ujímá se vedení »Komitétu pro uměl. výchovu mládeže«. Když otázka ručních prací žákovských zabušila neodbytně na dveře našich škol, vykazuje jí Čáda r. 1912 ve své rubrice opět nový oddíl: R u k o d ě l n é v y u č o v á n í.

Vedení pedopsychologické rubriky v Ped. Rozhledech a její vliv na vývoj našich názorů vychovatelských i vyučovatelských patří k nejradostnějším zjevům našeho života literárního i školského za posledních 15 let. Čáda je v ní vzorem práce, on vychovává a organizuje pracovníky. Listujte rubrikou již ve třetím roce jejího trvání a užasnete, kolik skupila pilných pracovníků a jaké bohatství látky přinesla. Z ní prýští rok od roku nové a nové popudy jak pro pozorování dítěte, tak pro dílo školní. V z n i k á s t u d i u m č e s k é h o d í t ě t e a č e s k é h o ž á k a. Autonomie učitelstva roste, dozorčí úřady školní mění své názory o díle školním. Stačí jenom srovnati pokyny okresních inspektorů, jak je přinesl Holubův Učitel'ský kalendář r. 1889, se zprávami dra. Kaňky, když býval dozorcem pražským, nebo s tištěnými zprávami o okresních poradách učitelských, vydávanými insp. Zemanem. Nelze říci, že by už v š e c h n o učitelstvo pochopilo význam Čádovy rubriky v Ped. Rozhledech; ale kdo sleduje vývoj naší didaktiky za posledních třicet let, uzná, že k jeho obrození přispěla m ě r o u n e j v y š š í.¹⁾

Ústrojným doplňkem revuální péče jest sbírka

---

¹⁾ Ocenění pedopsychologických názorů Čádových po stránce vědecké podal Otakar Chlup v čl. Die čechische Pädagogik v Čechische Revue I. 1907, 737 sl.

»Dítě«, již prof. Čáda řídí a Dědictví Komenského od r. 1908 vydává.

V článku *Zásluhy Darwinovy o vznik psychologie dítěte* v *České Mysli* X. (1909, 85) vytýká Čáda význam Darwinův pro genetickou psychologii vůbec a naznačiv první počátky zkoumání dětské duše, upozorňuje, že Darwinovi podnětem k uveřejnění jeho pedopsychologických poznámek o vlastním synáčkovi Doddy-m byla stať Tainova o mluvě dětské v *Revue philosophique*, r. 1876 do angličtiny v *Mindu* přeložená. Zvláště cennými stále jeví se Čádovi pozorování o mluvě dětské. Na článek Darwinův upozornila r. 1881 v Americe pí. Talbotová, a to byl počátek horlivého studia duše dětské (*Childstudy*). Darwina lze zvatí původcem pedopsychologie v Unii americké.

V článku *»Vývoj dětské schopnosti hudby«* (*Hudební Sborník* 1914 i ve zvláštním otisku: věnováno památce Konráda Pospíšila) stopuje Čáda vývoj »smyslu pro hudbu« a zvláště hudební tvořivosti dítěte na základě materiálu pozorování vlastním i spolupracovníků učitelů a členů »Pedologického kroužku« získaného. Má při tom stále bedlivý zřetel k názorům, které dosud o této otázce málo propracované v odborné literatuře byly proneseny. Pozorování a výklady pohlíží na »hudební výraz« jako na jeden z četných prostředků vyjadřovacích a mají tudíž stále metodicky zřetel k vývoji dětského »smyslu« sluchového, dětské mluvy a dětského pohybu. Článek obsahuje řadu vlastních i cizích pozorování, z dokladů zajímavý jsou zvláště pokusy vlastních skladeb 6—12letých dětí škol amerických. Význam zkoumání tohoto jest nejen psychologický, ale možno z něho čerpati mnoho cenného poučení pro výchovu k umění (estetickou).

Připomínáme dále, že v článku *Rousseau a moderní psychologie dítěte*, otištěném v *České Mysli* XIII., 1912, 225 sl., probral Čáda zásluhy Rousseauovy o poznání dítěte a ukázal, že sice výklady Rousseauovy jsou spíše příležitostného rázu a nejsou prosty podstatných vad, ale že nicméně také tu razil cestu lepší

výchově a pedagogice, založené na skutečné znalosti a studiu dítěte.¹⁾

Jako pedopsychologickou rubrikou v Pedagogických Rozhledech vykonal prof. Čáda nesmírně mnoho přehojnými přednáškami v učitelských kursech universitních (Mladá Boleslav, Náchod, Hranice, Turnov, Hradec Králové), v okresních poradách učitelských a učitelských jednotách. Čáda je řečníkem, který oslňující formou podává nejvybranější obsah. Sotva kdy promlouval u nás o novém předmětu mluvčí povolanejší. Přemnoho z těch myšlenek, které druhdy hlásali »učitelští kacíři«, obhajoval a zdůrazňoval nyní — i ve shromážděních úředních! — universitní profesor, nejvyšší strážce vědy! Opravné snahy učitelské docházely tím nebývalého zdůraznění, rostly a zachvacovaly obec učitelskou ve hlavě i v údech.

Téměř dvacetiletá pedopsychologická práce Čádova nese bohatou žeň. Přes to, že vlastní její obor, zkoumání českého dítěte normálního, ustoupil na čas do pozadí, důsledky všeho snažení Čádova přinesly českému vychovatelství a vyučovatelskému netušené výsledky. Věta Hallova, že »všecko, cokoli má nějaký vztah ke škole — ať jest to budova nebo síně, lavice, knihy nebo předměty a rozvrhy vyučování, — jest schopno a vyžaduje úpravy a zdokonalování, jakož i že tato úprava řídit se má zákony přirozenosti a potřebami dítěte« — tato věta jest dnes vyznáním všeho českého učitelstva a znamená dokonaný obrát, jak jej r. 1879 požadoval pro českou školu Úlehla. Čáda jej svou činností dovršil.

*

Čáda a sdružení
pro výzkum
dítěte.

V letech 1903—6 Čáda uspořádal v universitních kursech, zřízených pražskou učit. jednotou »Komenský«, přednášky o pedopsychologii a studiu dítěte, kteréž navštěvovalo kolem 150 účastníků, většinou učitelů a učitelů. Z těchto kursů vyšla družina učitelstva, která ve-

¹⁾ O stavu pedopsychologie ve Francii napsal v Pelclově »Životě« 1902 studii: »Psychologie dítěte ve Francii«.

dením prof. Čády jala se ve školách prakticky pokoušeti se o výzkum žactva. Čáda ve spisu »V ý z k u m ž a c t v a, o s t u d i u i n d i v i d u a l i t y ž á k o v s k é a š e t ř e n í o z á s o b ě i p o v a z e p ř e d s t a v ž a c t v a«¹⁾ nastínil, co a jak konáno bylo již za hranicemi v této otázce a na konec připojil obraz s ukázkami, co v této příčině bylo vykonáno v zemích českých.

Jeho působením a řízením založeno bylo posléze r. 1910 »S d r u ž e n í p r o v ý z k u m d ě t ě t e« jako odbor při »České zemské komisi pro péči a ochranu dětí«. V tomto sdružení soustředili se vedle dosavadních přátel otázky výzkumu dětí přední naši lékaři, psychiatři a právníci.

V občasných schůzích bylo uvažováno o různých otázkách výzkumu dětí. Odtud pak vyšel popud k zařízení »P e d o l o g i c k é h o ú s t a v u k r á l. h l. m ě s t a P r a h y«, jehož úkolem jest soustavně sledovati další rozvoj studia dětí, shromažďovati příslušnou literaturu a doklady, jakož i činiti samostatné pokusy, slovem teoreticky i prakticky sledovati vývoj dětí.²⁾ S počátku omezila se činnost na uspořádání a rozmnožení knihovny.

Když počátkem škol. roku 1912—13 pořízen byl potřebný inventář k pedometrickému měření z dotace městské rady, zahájena byla řízením a prací prof. Čády a prof. J. Matiegky činnost v ústavě. Vedle šetření antropometrického žactva škol obecných, měšťanských, pokračovacích a středních prof. J. Matiegkou byla konána řízením prof. Čády šetření inteligence dle testů Binet-Simonových, dále šetření vývoje mluvy a odchylek v ní řed. K. Malým. Prof. MUDr. O. Lešer zkoumal pak zrak žactva různých ústavův.

Ze »Sdružení pro výzkum dítěte« vyšlo dále přičiněním prof. Čády volné sdružení eugenické,

---

¹⁾ V Praze 1912, nákladem vlastním. Také pro kongres londýnský r. 1907 vydal Čáda informační článek o našich pracích, Preliminary communications from Child-Study in Prague public high schools.

²⁾ Dekret městské rady z 15. března 1910 č. 2068-VI.

které koná již po delší dobu studia o dědičnosti (cís. rada MUDr. Herfort a prof. Dr. A. Brožek).

*

Čáda a rukodělné vyučování.

Čáda věnoval dále zvláště bedlivý zřetel myšlence rukodělného vyučování. K teoretickému zdůvodnění výchovy prací rukodělným vyučováním podstatně přispěl ve svých přednáškách příležitostnými zmínkami, zejména však podrobnými výklady v kursech psychologie a pedopsychologie pro učitelstvo. Tak jmenovitě v kursu pražském v partiích o motorických počtcích a představách, o povaze spontáních dětských zaměstnání, o tvořivosti dítěte a zejména ve výkladech o názoru objasnil rukodělné vyučování jako prostředek vzdělání rozumového a estetického a v závěru cyklu přednášek o psychologii vůle pojednal širě o ručních pracích jako prostředku výchovy mravní. Povzbuzoval ke studiu plastických výtvorů dětských, organisoval sbírání dětských výrobků k výstavě pro uměleckou výchovu v Kutné Hoře, podněcoval k pokusům s rukodělným vyučováním, měl ve stálé evidenci, co kdo kdekoli v oboru tomto u nás podniká, povzbuzoval, radil a pomáhal, kde jen mohl, se živou účastí sledoval výstavky ručních prací z mateřských i pomocných škol v posledních letech pořádané, dovozuje při každé příležitosti, že předmět, který ve výchově útlé mládeže a mládeže neplnomyslné tak dobře se osvědčuje, plnou měrou zaslouží, aby mu byla věnována pozornost všeobecná, a aby ho bylo užito u veškeré mládeže.

Přičiněním prof. Čády došlo r. 1912 k otevření zvláštní rubriky pro rukodělné vyučování v *Pedagogických Rozhledech*. Již od počátku svojí redakční činnosti v tomto časopise obracel Čáda k rukodělnému vyučování pozornost příležitostnými zmínkami, zařadoval do rubriky pedopsychologie referáty o publikacích předmětu tohoto se týkajících. A konečně tedy v XXV. ročníku ujímá se vedení zvláštní rubriky rukodělného vyučování, jejímž účelem jest sledovati »moderní pokusy a úsilí i publikace příslušné v obor

ten náležející«. Nežli však se tento náš jediný a skrovný orgán rukodělného vyučování vymanil z nesnadných počátků a nežli se mohl skutečně rozvinouti, zastavena byla činnost jeho událostmi válečnými. Týž osud postihl Spolek pro šíření ručních prací, který za předsednictví Čádova ustavil se před prázdninami a ovšem mimo přípravné práce nemohl zatím ničeho podniknouti.

Hnutí skautské upoutalo také pozornost Čádovu i napsal do sborníku prof. Ant. Svojsíka *Základy junáctví* (1912), na str. 53 a n. článek »Kouzlo a výchovná hodnota skautování«. Kořen hodnoty skautování nalézá v tom, že jednak slučuje různé druhy tělesné výchovy (tělocvik, hry, ruční práce, feriální osady atd.) v jeden organický celek, jednak znamená šťastné a bystré vystižení povahy chlapectví a přihlíží k zvláštnostem psychickým, mravním a sociálním jeho života. Dle Čády skautování pomáhá připravovati zdatný věk dospělosti, ale především činí z chlapectví věk — radosti. Názory své doplnil Čáda ještě ve veřejné přednášce, již v Praze měl o výchovném významu skautování.

Čáda
a scouting.

*

V dobách, kdy heslo »Umění do školy« zabušilo mocně na brány školství našeho, ustavila se v Praze za inspektorování dra Kaňky na okresní poradě učitelstva pražského »Komise pro uměleckou výchovu mládeže«, která měla se podjati úkolu umělecko-výchovného mládeže škol pražských. Komise svěřila těžký úkol třem odborům: literárnímu, hudebnímu a výtvarnému. Každý odbor chopil se práce a snažil se realizovati heslo umělecké výchovy — tak vášně a lákavé — poctivě dle sil svých, a také vykázal se úspěšným ovocem své těžké práce. Žel — jako tak mnohé snažení ideové — i snahy komise narazily v praxi na překážky nikoli věcné, ale finanční. Nebylo tu zdrojů peněžních, jež by byly úspěšně podporovaly úsilí komise a jejích odborů. Výsledky práce vážly, až ztroskotaly o krytí finanční.

Čáda a výchova
k umění
(estetická).

Slibný začátek na poli umělecké výchovy mládeže však nezahynul. Několik málo jednotlivců jalo se pokračovat.

čovati v dalších pokusech ve směru tom, a to na svůj vrub. Záhy podařilo se jim seskupiti kolem sebe řadu pracovníků, horlivých a nadšených šířitelův umělecké výchovy, a vytvořiti »Komitét pro uměleckou výchovu v Praze«. Instituce ta vešla v život 4. února r. 1906, a v čelo její postaven Č á d a.

Čáda energicky se ujal vedení Komitétu a snažil se postavití jej na pevný základ, na němž spočívaje mohl by žiti a prakticky prováděti úkoly umělecké výchovy. Aby mohl Komitét dovolávati se veřejnosti za účelem podpory finanční, bylo třeba seznámiti veřejnost s ním a prokázati se praktickými činy. Proto jal se Čáda horlivě o to zasazovati, aby vypracován byl program určitý, s jehož realizací začalo se po prázdninách r. 1906.

Komitét pořádal v říjnu »Výstavu umění českého« v saloně Topičově, již se znamenitě uvedl. Výstava měla proň opravdový úspěch mravní i také značný výsledek hmotný. Výstavu navštívilo 7500 žáků. Na počátku r. 1907 pořádaný 3 přednášky, v květnu (1.) následoval v Rudolfinu koncert pro žactvo, v červnu (23.) pořádaný v Národním divadle žákovské představení (Jan Žižka) a v listopadu (19.) konán opětně koncert pro žáky v Rudolfinu.

Tím dokázal Čáda, že instituce, v jejímž čele stál, je schopna života, a jal se na základě tom získávati jí podporu finanční. Sáhl, jak jinak ani nedalo se mysliti, ku svépomoci učitelské. Učinil výzvu k učitelským sborům Velké Prahy, aby jednak rozmnožily Komitét početně pracovníky (delegáty), jednak aby založily dobrovolnými příspěvky garanční fond, jenž by dovoloval uskutečňovati i podniky nákladnější, a případně hradil jich finanční neúspěch.

Máločlenný Komitét akcí tou rozhojněn na 100 členův, a fond garanční vykázal po první sbírce 301 K. V této formě rozšířený — opíraje se o fond garanční — Komitét počal vlastní práci dle rozvrhu Čádova:

1. pořádal podniky umělecko-výchovné pro mládež škol Velké Prahy;

2. staral se o vzdělání členů Komitétu v otázkách umělecké výchovy.

Čáda dovedl soustřediti v ústředí Komitétu záhy nejen pracovníky, ale i zástupce vlivných korporací. Pro členy Komitétu za účelem jich vzdělání ve směru umělecké výchovy uzpůsobil Čáda cyklus šesti přednášek o různých otázkách. K tomuto různorodému cyklu připojil se cyklus přednášek z oboru malířského, které pronesl mistr Kalvoda jednak ve svém atelieru, jednak ve vlastní výstavě v saloně Topičově. Záhy na to přistoupil Čáda ku založení knihovny pro členy Komitétu, která obsahuje vedle spisů českých odborné spisy francouzské a německé, a která vykonala členům Komitétu velmi platné služby.

Po slibných těchto počátcích jal se Čáda prohlubovati práci Komitétu. Učinil tak již na schůzi 8. prosince 1907, při kteréž příležitosti také se vším důrazem odmítl nesprávné tvrzení, jakoby heslo umělecké výchovy přišlo k nám z Německa. Dokázal, že Němci převzali je z Ameriky a z Anglie, tedy také odjinud, a že ono jest snahou všeobecnou ve všech kulturních státech. Zvláště zdůraznil, že heslo to není pro národ náš novinkou naprostou. Již dávno před jeho vynořením se byli u nás pracovníci, kteří usilovali o to, co rozumí se pod uváděným, nešťastně pojmenovaným heslem, a to tací, kteří usilovali a pracovali teoreticky, i oni, kteří prakticky se snažili prováděti ono neuvědomělé tehdy heslo, k nimž patřili hlavně dr. Otak. Hostinský a dr. M. Tyrš. Oba dva v letech sedmdesátých minulého století snažili se o to, aby uvědomění všeho krásného bylo mocnější a probuzenější, aby výchova tohoto momentu nejen nepřehlížela, ale přímo se ho zmocnila.

Pokud praktického provádění hesla se týče, označil Čáda, že vzešlo ve skutek nejen v nařízeních přímo výchovy se týkajících, ale i v uspořádání učebnic, učiva, ve výzdobě školních budov i světnic, které tedy byt přímo nepůsobily, na újmu krasocitu nejsou.

Z toho dovodil, že heslo nebylo novým. A přece při-

kládána mu důležitost taková, jakoby bylo věcí až dosud zanedbávanou.

Odtud vycházejí nastínit program práce Komitétu: Vyvinouti intensivnější činnost ve výchově uměním, čili pracovat uvědoměleji. Výchova estetického citu musí vésti k sebevýchově dítěte.

Vemlouvati dítěti, to a to jest krásné, nevede k cíli. O kráse vůbec nelze mluvit. V dítěti musí se estetický cit sám rozvinouti. Úlohou Komitétu bude odstraniti jednak překážky, které by vývoji jeho byly v cestě, a dáti mu příležitost, aby se řádně vyvíjel. Je tudíž hlavním úkolem umělecké výchovy či správněji výchovy uměním přivésti chovance do stadia sebevýchovy. Výchova estetického citu má a musí se dít v dětství, v letech školních, v době jinošské i panenství budoucích lidí a občanů, ba zhusta možno s prospěchem působiti i v letech dospělosti osob.

Takto Čádou navržený program Komitét realizoval za jeho obezřetného dozoru a řízení a dodělával se na poli výchovy uměním rok od roku nových a nových úspěchů, jak v praktické výchově mládeže, tak i ve vzdělání sama sebe. Vzrůstal a vykazoval se zdárným ovocem své usilovné práce.

Z každého počínu Komitétu vyzírá iniciativní duch prof. Čády, tolik zaujatý pro realizování hesla výchova uměním.

Vyznačili jsme již, že Čádovi hned s počátku šlo o to, aby zabezpečil ústroj Komitétu vnitřně. Od sdružení několika málo členů přešel ke Komitétu stočlennému, ale i tento útvar nebyl mu dost pevným pro úkoly tak značné.

I jal se záhy uváděti ve skutek úmysl přeměnit Komitét ve spolek, opřený o řádné stanovy a řády, mající četný katastr členstva přispívajícího vedle stávající řady pracovníků.

Této formy určité, odpovídající jeho významu, nabyl Komitét v roce 1912. Od těch dob pak pracuje spolek »Komitét pro uměleckou výchovu« dle programu, da-

ného mu prof. Čádou v r. 1908, za stálého jeho předsednictví s neutuchající láskou k věci i k svému předsedovi a se stále rostoucími úspěchy ve výchově uměním mládeže, lidu i svého členstva.

*

Zvláštní pozornost věnoval prof. Čáda zejména také praktickým snahám, směřujícím ke zlepšení výchovy české mládeže po stránce tělesné, rozumové i mravní, — tedy úkolu, který úzce souvisí s jeho vědeckou činností na universitě a jest jaksi přirozeným jejím doplňkem.

Čáda a ochranná péče o mládež.

Sledoval bedlivě zejména nedostatky a vady, které jeví se u nás v péči o výchovu mládeže abnormní, opuštěné, tělesně a mravně zanedbané, nebo i zpustlé — tedy dětí, které nemohou dojít potřebné výchovy a záchrany bez přiměřené pomoci povoláných činitelů veřejných proto, že rodina dítěte nestačí tu k úkolům výchovy nebo stačiti nechce nebo nemůže, anebo že tu rodiny takové vůbec není.

Když se proto zvláště po prvním rakouském sjezdu na ochranu mládeže, konaném ve Vídni v roce 1907, objevila v naší veřejnosti intensivnější snaha odstraniti, pokud možno, nedostatky ty promyšlenou socialisací veškeré péče o tato individua, byl prof. Čáda mezi prvními, kdo přispěchali, aby svou pomocí přispěli k dosažení tohoto cíle.

A tak shledáváme se s jeho jménem — vedle vládního rady F. Bílého — hned mezi prvními zakladateli České zemské komise pro ochranu dětí a péči o mládež v království Českém, která ustavila se původně jen jako soukromé sdružení několika jednotlivců, později pak roku 1908 jako samostatná organizace spolková k tomu cíli, aby organisovala veškeru dobrovolnou péči o děti, potřebující ochrany a pomoci, a byla jejím ústředím, zároveň však také pomocným orgánem těm úřadům zemským, jimž péče o děti ty zákonem jest uložena. Svými odbornými vědomostmi a bohatými zkušenostmi přispěl Čáda značně k účelnému vnitřnímu i vnějšmu vybudo-

vání této důležité instituce sociální, která, nehledě k její rozsáhlé činnosti informační, organizační a propagační, vydrží nyní 5 odborných ústavů výchovných, 7 dětských kolonií a přispívá mimo to na výchovu 350 dětí, svěřených péči různých rodin, a věnuje ke všem těmto účelům každoročně asi 190.000 K.

Čáda účastnil se obětovně a činně všech prací komise. Vzácných rad a pokynů jeho použito zejména také, když naléhavá potřeba účelně decentralisované dělby činnosti ochranné ukázala, že jest nutno, aby k usnadnění prací v komisi Zemské zřizovaly se v jednotlivých zastupitelských okresích organizace místní, t. zv. Okresní komise pro péči o mládež. Tyto působí nyní téměř ve všech okresech a jsou jako střediska organizované místní péče dobročinné nápomocny zároveň veřejným orgánům chudinským i soudům poručenským, hlavně v ochraně těch dětí, které nevyžadují zvláštní výchovné péče odborné.

Čáda jest od založení Zemské komise členem jejího ústředního výboru i presidiální rady, a to jedním z nejhorlivějších a nejsvědomitějších. Když v roce 1911 první předseda její hrabě dr. František Thun z Hohensteinu povolán byl službou do Zadru, byl zvolen jednohlasně jeho nástupcem a podržel funkci předsednickou až do té doby, kdy ji převzal prof. dr. Deyl.

Neobyčejně cenné služby prokazoval komisi zvláště jako odborník v otázkách pedagogických, pro které zřízen byl za jeho předsednictví samostatný odbor pedagogický. Z porad odboru toho vyšel mimo jiné v poslední době návrh na zřízení zvláštní kolonie pro děti slabomyslné a návrh na ustavení se samostatného spolku pro péči o hluchoněmé, který v nejbližší době zahájí svou činnost.

Účinné spolupůsobení jeho jevílo se téměř ve všech komisích a odborech, určených k řešení různých otázek péče ochranné, pro vypracování organizačních řádů, statutů a instrukcí jednotlivých ústavů, kolonií i jiných zařízení komise. Zvláště činně spolupůsobil při založení Výchovny pro hochy lehce abnormní v Hradci Králové

a Výchovny v Jilemnici, která jest určena pro mládež mravně vadnou. Po několik let obstarával také svědomitě referát dětských kolonií, v nichž opatřeny jsou nyní 83 děti, a přispěl valně k jejich účelné úpravě a také k založení některých z nich.

Náležel hned od počátku k těm, kdo uznávali, že jest nezbytno, aby komise, chce-li účinně plnit svůj úkol informační a propagační v ochraně mládeže, vydávala samostatný časopis, který by sledoval soubor všech otázek v ochranu mládeže náležejících, přispíval k jejich řešení a poskytoval zároveň české veřejnosti přehled o pokrocích v zákonodárství našem i ciziny i po různých institucích a zařízeních na ochranu mládeže a obeznamoval čtenářstvo s významnějšími zjevy literatury odborné české i cizí.

V roce 1911 vtělena byla myšlenka ta ve skutek časopisem »Ochrana Mládeže«, jakožto orgánem komise zemské i komisí okresních a zároveň také Úředním věstníkem pro nařízení, výnosy a p. spadající do oborů ochrany mládeže, a tu stal se Čáda spoluredaktorem časopisu toho a opatřil hned první číslo jeho úvodním slovem, ve kterém poukázal trefně na jeho důležitý účel a význam, i přispěl také později k jeho obohacení různými články odbornými, jako: »O pomocných školách v Pardubicích a Kolíně« (ročn. II.), »První české školy mateřské« (ročník IV.) a j. i referáty a zprávami kritickými o různých ústavech našich i cizích a odborných spisech, vydaných u nás i jinde. (»Péče o mládež na drážďanské výstavě hygienické« [ročn. I.] a j.)

Čáda pracoval však úspěšně také v celé řadě jiných organizací a zařízení na ochranu mládeže. Jako pedagog na slovo vzatý přikládal velikou váhu zvláště tomu, aby věnovala se mimořádná péče výchovná také mládeži dorůstající ve věku, kdy nejvíce vydána jest nebezpečí zkázy mravní neb tělesné. Spolupůsobil proto k tomu, aby při Komisi zřízen byl zvláštní odbor pro péči o mládež škoie odrostlou a účastnil se všech porad a prací tohoto odboru i sjezdu, pořádaného pro péči o mládež

dorůstající v Praze roku 1909, a přispěl k jeho zdaru přednáškou »O mravní výchově mládeže dorůstající«, ve které naznačil základní směry této výchovy. Druhou pak přednášku o témže předmětu proslavil na lidovými výchovným sjezdu v Plzni roku 1912 (vyšla tiskem pod názvem »O výchově mládeže dorůstající« v Praze 1913).

Účastnil se také přípravných prací odrostového odboru při »Svazu Osvětovém« a všech akcí, jež týkaly se zřizování besídek i jiných vzdělávacích podniků pro tuto mládež.

Souvisí přirozeně s vědeckou činností jeho na universitě, že v ušlechtilém snažení svém po socialisaci ochranné péče o dítě a jejím prohloubení intensivním i extensivním věnoval největší pozornost právě péči o výchovu mládeže slabomyslné. Vedle vážných zřetelů pedagogických, hospodářských a humanitních vedlo ho k tomu zajisté hlavně také přesvědčení, že v péči o tyto ubožáky, snázející pravidelně život plný svízeli a utrpení, vykonalo se u nás dosud poměrně nejméně, a že jest tu soustavné, organisované pomoci zapotřebí nejvíce.

A když toto vědomí o nedostatku ústavů i pomocných škol a jiných zařízení pro výchovu těchto dětí — nejubožších z ubohých — dalo »Jednotě Komenského«, spolku pro reformu školství, podnět k myšlence pořádati sjezd pro péči o slabomyslné, Čáda, jako předseda výboru k účelu tomu zvoleného, ujal se provedení myšlenky té plnou silou své neúnavné energie a vědeckého rozhledu svého, a jeho obětovnému úsilí se podařilo uspořádati sjezd vědecký, který soustředil ve svém programu odborné referáty vynikajících pracovníků z kruhů pedagogických, právnických i lékařských a stal se zároveň mohutnou manifestací, která účinně přispěla k propagaci přesvědčení o nutnosti zlepšení péče o tuto mládež v zemích českých.

Tento první český sjezd pro péči o slabomyslné a školství pomocné konal se v Praze roku 1909 za předsednictví prof. Čády, který mimo to přispěl k jeho zdaru

vynikající přednáškou o »V ý z n a m u p é č e o s l a b o m y s l n é«, v níž vyznačen jest zároveň také budoucí program tohoto úkolu sociálního.

Výbor sjezdový ustavil se pak za předsednictví Čá-
dova jako stálý výbor pro péči o slabomyslné a staral
se o provedení návrhů a usnesení na sjezdě přijatých a
obíral se i jinak řešením různých otázek, týkajících se
výchovy slabomyslných. Vykonal také přípravy pro ko-
nání dalších sjezdů, z nichž uspořádán byl II. se stejným
zdarem v Brně r. 1911 a III. v Polské Ostravě
r. 1913. Úvodní přednášku na sjezdě brněnském přednesl
profesor Čáda o názvu »M o d e r n í p é č e o s l a b o m y s l n é a d ů l e ž i t o s t n a š i c h s j e z d ů«, ve které
vyznačil její charakteristické znaky, jevící se v rostou-
cím vědomí o nutnosti, aby se péče ta socialisovala
i v přesvědčení o její proveditelnosti léčbou a výchovou
a jejím omezení profylaxí. Sjezd poslední zahájil před-
náškou »O v ý s l e d c í c h p é č e o s l a b o m y s l n é«;
tato uveřejněna byla ve IV. ročníku Ochrany Mládeže.
Protokoly o jednání na prvních dvou sjezdech a před-
nášky na nich přednesené byly zvláště vydány tiskem.¹⁾

Všechny tyto sjezdy, o které Čáda má nesporně zá-
sluhu největší, měly také cenné výsledky praktické, davše
podnět i návod ke vzniku různých pomocných škol
i ústavů pro výchovu slabomyslných, čímž značně při-
spěly k rozvoji a pokroku tohoto důležitého odvětví
péče sociální v českých zemích. Čáda vykonal tu opravdu
dílo velikého významu. Nedosáhla-li práce jeho ještě
úplně svého cíle, není to vinou jeho ani jeho spolu-
pracovníků, nýbrž vinou nastalých poměrů mimořádných,

---

¹⁾ V obor literární činnosti jeho pro péči o slabomyslné
náleží také články: *P o t ř e b a p o m o c n ý c h š k o l u n á s*
(Pražská lidová Revue I., 1905), *P é č e o m r z á k y v B a -*
v o ř í c h (Pedag. Rozhledy XXII., 1909, str. 188), *D ě t s k é*
s e b e v r a ž d y (tamtéž XXIV., 1911), *Ú s t a v p r o i d i o t y —*
E r n e s t i n u m v P r a z e, (tamtéž XXIV., 1911), který je cen-
ným příspěvkem k historii tohoto důležitého prvního ústavu
pro slabomyslné v Čechách. Dále »*L é k a ř a p o m o c n á*
š k o l a«, které prosloveno bylo na schůzi úředních lékařů
roku 1913.

hlavně té okolnosti, že sjezdy ty se konaly v době nedělnosti sněmu království Českého a s ní souvisící finanční tísně země, která nebyla zajisté nijak příznivá jakýmkoli snahám po reformách školských neb sociálních.

*

Čáda a snahy
lidovými.

Činnost prof. Čády v universitní extensi byla dvojitá: činnost přednášková, která objímá 13 let, a činnost úřední, která jsouc spojena s jeho funkcí předsednickou, trvala 5 let. Obojí činnost byla velmi plodná i úspěšná, a činí nárok na čestné místo v celém životě našeho jubilára.

I. Prof. Čáda počal přednášeti v Praze již v páté řadě lidových přednášek universitních, a to na podzim r. 1900. Konal šestipřednáškový kurs O psychologii dítěte, a jak thema, tak jméno přednášejícího — tehdy ještě docenta — přivábilo hned na ponejprv 154 posluchače, což byla nejvyšší návštěva v oné řadě kursů dosažená. V zimě 1902 přednášel prof. Čáda o smyslech člověka s psychologického hlediska v Libni a potom vzal na se soustavný cyklus psychologický, jehož první kurs konal na podzim 1907, druhý v zimě 1908 a třetí na jaře téhož roku. Tento cyklus vydařil se nad jiné znamenitě, neboť první kurs byl navštíven 402 posluchači, druhý 286 a třetí 213 posluchači, celkem 901 posluchačem, což představuje bez mála maximální návštěvu našich kursů pražských.

Když činnost přednášková naší university rozšířila se z Prahy na venek, kde záhy dosáhla výsledků, jakými se nemůže honositi žádná rakouská extense, byl prof. Čáda mezi prvními, nejhorlivějšími a také nejoblíbenějšími »Lecturers« české extense. Začal přednášeti hned na jaře 1901 — v Jičíně — a od té doby přednášel v celé řadě měst českých i moravských až do poslední doby. Celkem přednášel v 28 místech českých a 4 místech moravských. Přednášení vědecky pracujících a zaměstnaných učitelů mimo Prahu vyžaduje vždy, jak známo, jisté oběti, která jest tím větší, čím vážněji a svědomitěji přednášející svůj úkol pojímá a vykonává.

O prof. Čádovi možno říci, že jeho ochota, s jakou vycházel vstříc četným žádostem místních pořadatelův — na venkově přednáší v extensi jen ten, kdo jest o to z místa požádán — byla vždy dokonale souměrná s jeho příslovečnou svědomitostí, s jeho vrozeným talentem i taktem pedagogickým a s jeho vzácným smyslem pro metodičnost a soustředěnost snažení lidovému. Prohlížíme-li totiž seznam přednášek, které prof. Čáda pro nejširší obecenstvo mimopražské konal, vidíme, že se tyto přednášky týkají skoro vesměs jeho vlastního oboru vědecké práce, totiž pedopsychologie a vybraných částí z psychologie, dále pedagogiky, a jen v jednom případě platí obecnému thematicu o lidovém vzdělání vůbec (při zahájení extensí v Habrech). Z 68 vykonaných přednášek bylo věnováno 49 nauce o duši dítěte, 12 vybraným partiím z psychologie, zvláště o projevování citův a o dědičnosti vlastností duševních, 6 základům výchovy a 1 úkolu a směru lidového vzdělání. Při tom je pozoruhodno, že více než polovička všech přednášek prof. Čády na venkově nebyly snad ojedinělé »feuilles volantes« na jednu hodinu omezené, nýbrž soustavné kursy dvou-, tří- až i šestipřednáškové: šestipřednáškový kurs konal prof. Čáda jeden (v Plzni), třípřednáškových 9 a dvoupřednáškové 3, což rovná se celkem 39 přednáškám jednotlivým. Že přednášky prof. Čády byly oblíbeny, ukazuje zcela jasně hojná návštěva, jaké se vesměs za příznivých poměrů těšily po širých vlastech našich. Možno říci — a bylo by lze dovoditi s číslicemi v rukou — že prof. Čáda náleží do skupiny skutečně populárních učitelů vysokoškolských. Že k populárnosti prof. Čády působila nejen nová a zajímavá témata, o nichž přednášel, nýbrž i pečlivě vypěstovaný a zvláště jasný a řečnický působivý způsob podání, jest dobře známo všem, kdož prof. Čádu mluvit slyšeli.

Dodatí sluší, že prof. Čáda jako známá autorita školská účastnil se také prázdninových kursův universitních pro učitele, oněch kursův, o kterých říkával, že jejich necenitelný význam spočívá nejen ve sdílení vědeckých poznatkův a metod »ex cathedra«, ale také a mnohdy

více v osobním styku, pokynech, radách a rozmluvách s posluchači, již zpravidla tvoří elitu národního učitelstva příslušného kraje. Že také pro tento osobní styk má prof. Čáda všecky vlastnosti a přednosti přirozené i získané, jest rovněž obecně známo. Tak vidíme prof. Čádu hned při prvních učitelských kursech pořádaných v Mladé Boleslavi r. 1903, kde konal třípřednáškový kurs o smyslových výkonech člověka po stránce psychologické, s demonstracemi, za účasti 389 posluchačů. Potom přednášel v učitelských kursech konaných v Náchodě r. 1904, v Hranicích na Moravě r. 1905, v Turnově r. 1906, v Hradci Králové r. 1910. Také účastnil se kursů, jež učitelská jednota Komenský pořádala v minulých letech pro učitelstvo po celé universitní semestry v Praze.

Celkem jest popularisační činnost prof. Čády opravdu úctyhodná a pro šíření vědeckých poznatkův i pro pěstění vědeckého ducha živým slovem velice cenná. Byla by cenná i u národů s vyspělou kulturou a s rozvětvenou organizací společenskou, a jest tím cennější u malého národa, v němž vedle knihy, zvláště knihy vědecké, omezené vždy na malý kruh čtenářů, musí vždy a stále spolupůsobiti živé slovo vzdělavatelův a osvětitelů širších vrstev lidových. Je v tom ostatně stará tradice česká sahající až do dob Husových, a nezbývá než v ní pokračovat se stejnou rozvážností jako vytrvalostí.

II. O činnosti prof. Čády jako předsedy výboru bylo by lze mnoho psáti, nejen proto, že byla dosti dlouhá, obsahujíc plných 5 let, nýbrž i proto, že byla zvláště iniciativní a dospívala k hojným i šťastným výsledkům. Každá stavba jest nákladná, a proto první věc, o kterou se nový předseda, zvolený ku konci r. 1907, staral, bylo získání nových prostředkův finančních postupným zvyšováním státní subvence, a zavedení náležité rovnováhy mezi příjmy a vydáním výboru. V této starosti byl nový předseda podporován prof. Drtinou, který jako tehdejší poslanec nezapomněl při žádné příležitosti na dítko své dlouhé péče a lásky. A tak se stalo, že státní

subvence byla za předsednictví prof. Čády zvýšena z 8000 K na konci r. 1907 až na 12.000 K na počátku r. 1913, a dále že již první solární rok úřadování prof. Čády končil zbytkem kolem 500 K, kterýž pak vzrostl na konci jeho úřadování na 5000 K. Dodati ovšem nutno, že doba, ve které předsedoval prof. Čáda, náleží, abych tak řekl, k heroickému období extensní činnosti, kdy státní pomocí finanční prostředky výboru stále vzrůstaly, a kdy na druhé straně extense byla u nás tak již zavedena, že pořadatelstva venkovská i korporace jiné činnost její co nejúčinněji podporovaly a rozšiřovaly. V dnešní době extense stojí sice stále pevně zakotvena v pozornosti a důvěře širších vrstev, jak neklamně ukázaly kursy pořádané v nynější době válečné, avšak přece činnost její, jak přirozeno, musí se omezovati na projevy co nejúspornější a bráti v počet náladu lidových kruhů, jež mimo Prahu jest a zůstane ještě dlouhou dobu zcela letargická.

Vedle osvědčené hospodárnosti prof. Čády, o níž by bylo lze uvést více dokladů, projevoval nový předseda zvláštní iniciativnost, která zase jsouc podporována členy výboru, měla za následek některá opatření i širše zajímavá. Tak hned na počátku úřadování prof. Čády vyřízena věc, kterou začal již prof. Drtina, totiž výbor universitní rozšířil se i na členy techniky, čímž povstala součinnost obou vysokých škol pražských, jevící se v pravidelném pořádání vybraných kursů z věd technických; tyto kursy na první ráz a k milému překvapení výboru zaujaly pozornost širších vrstev industriálních, čímž se výboru otevřelo nové pole vědecko-popularizační snahy, zvláště důležité pro rozvoj našeho průmyslového podnikání a těžení. Sem věcně náleží také pořádání speciálních kursů z oboru věd národohospodářských a finančních, které byly pořádány poprvé v Písku r. 1912 pro členy Jednoty úředníků založen v zemích koruny české, a v nichž potom bylo pokračováno v Praze r. 1913 za předsednictví prof. Počty.

Přímou zásluhu má prof. Čáda o převzetí prázdninových kursův universitních pro učitele do vlastní

správy výboru, jež se stalo v r. 1910. A poněvadž v oné době učitelstvo české vskutku upřímně i obětavě pečovalo o rozšíření svého moderního vzdělání, byly s velkým nadšením a nemenším úspěchem pořádány hned r. 1910 dvoje kursy, jedny přírodovědné v Praze a druhé duchovědné v Hradci Králové. Kursů pražských účastnilo se 77 posluchačů a kursů královéhradeckých 125, celkem tudíž návštěva velice uspokojivá. Roku následujícího přispěchali se žádostí i učitelé moravští, a pro ně uspořádány kursy v Příboře za účasti 121 posluchače. Roku 1912 věc zavedena tak, že jedny kursy byly pořádány pro učitelstvo české — opět v Hradci Králové za účasti 71 posluchačů — a druhé pro učitelstvo moravské — tenkrát v Brně většinou profesory brněnské techniky za účasti 105 posluchačů. Zajímavě, že prof. Čáda usiloval všemožně nejen o soustavné a pravidelné pořádání těchto kursů, nýbrž i o stabilisování t. zv. semestrálních kursů, jež přímo na universitě pro učitele z Prahy i z okolí od let pořádala učitelská jednota »Komenský« v Praze. Tato jednota požádala extensního výboru, aby výbor již od r. 1911/12 převzal pořádání oněch kursů do svých rukou, a to na ten způsob, aby v každém semestru byly pořádány kursy dva, jeden duchovědný, druhý přírodovědný. Prof. Čáda jako předseda a referent horlivě se za věc přimlouval a ve výboru ji prosadil. Avšak další jednání narazilo na odpor nadřízených úřadův akademických, zvláště pro otázku vystavování vysvědčení, a tak nezbylo než tento projekt nechat stranou. Zdá se, že ve věci bylo nedorozumění, a že kursy, které fakticky na universitě konala uvedená jednota učitelská již od r. 1896, mohl zcela nezávadně a ve smyslu svých stanov pořádati tím spíše extensní výbor, složený ze samých členů vysokých škol a podléhající přímo akademickému senátu.

O činnosti prof. Čády při pořádání obvyklých lidových kursů populárně-vědeckých v Praze a předměstích stačí říci, že prof. Čáda usiloval jednak o to, aby v Praze bylo pořádáno kursů s mírou, přiměřenou vědychtivosti širších vrstev lidových, která byla ukojována tu a tam

i jinými podniky lidovýchovnými zatím se rozvinuvšími, jednak snažil se o to, aby byly konány kursy skutečně vybrané, o nichž také bylo lze se nadíti hojnější návštěvy, a pokud možno soustavné cykly kursů z obsáhlejších oborů vědních. Uvésti sluší také universitní kursy ženské pořádané péčí Ústředního spolku českých žen; těchto kursů byly v l. 1911—12 pořádaný tři řady po 10 přednáškách z oboru lékařského, potom pořádaná ještě jedna řada desítipřednášková v r. 1913.

Na konec dlužno zmíniti se o propagační činnosti extense v době předsedování prof. Čády. Jako ve svém vlastním oboru, tak i v lidovýchově zastával prof. Čáda vždy názor o národní i kulturní důležitosti české účasti na mezinárodních sjezdech odborných, a jeho především přičiněním se stalo, že za něho — bylo tomu tak i za prof. Drtiny — naše extense účastnila se mezinárodních kongresů lidovýchovných v Paříži r. 1908, v Bruselu r. 1910 a v Bologni r. 1912, na kterých se všech stran byla uznána vážnost a soustavnost českého snažení po vyšším vzdělání lidovém. Prof. Čáda přičiňoval se i jinak o soubornou informativní činnost výboru, a tak se stalo, že za jeho úřadování byla uveřejněna souborná zpráva o činnosti výboru v l. 1903/4 až 1906/7 (vyšlo r. 1908) a jubilejní zpráva o činnosti výboru v prvním desetiletí 1899—1909 (vyšlo r. 1910).

Rozsáhlá je Čádova činnost redaktorská. Jest redaktorem České Mysli, Pedagogických Rozhledů (rubriky pedopsychologické), Ochrany mládeže, knihovny »Dítě«, vydávané »Dědictvím Komenského«, i »Filosofické bibliothéky«, vycházející v České Akademii.

Přehlédneme-li celou činnost dosavadní prof. Čády, musíme plně uznání vysloviti všestrannosti, hloubce a účinnosti jeho působení v českém životě vědeckém i veřejném. Čáda, jeden z nejlepších českých pracovníků vědeckých, účastnil se práce v tolika oborech teoretických a podal nové cenné výzkumy, otvíral k nám pilně okna vědecké ciziny, slovem i písmem šířil porozumění novým směrům a organisoval práci požehnanou, ať šlo o výzkum dítěte, výchovu k umění, vyučování rukodělné,

ochrannou péči o mládež nebo snahy české lidovými. Čáda jest výborný vědec a učitel, průkopník nových směrů i nadšený organisátor. Ušlechtilá povaha jeho, jež s láskyplným soucitem sklání se k slabým lidské společnosti, k dětem opuštěným, slabomyslným a ubohým, těší, pomáhá a povznáší, jež nezná nenávisti a nepřátelství, jež chápe a odpouští, dovede získávati ochotné spolupracovníky. Proto nemá Čáda osobních nepřátel, a v den jeho padesátin čeští lidé dobré vůle svorně pronášejí přání, by mnohá léta zdráv a šťasten pomáhal pokroku dobra, pravdy a krásy v národě našem.

Do knihy přispěli: Řed. m. šk. *Jan Dolenský* (sdružení pro výzkum dítěte), prof. dr. *Frant. Drtina* (o dějinách řecké filosofie), prof. dr. *Frant. Groh* (Čáda jako klasický filolog), prof. dr. *Ot. Kádner* (Čáda a pedagogika), PhDr. *R. Klimeš* (Čáda jako akademický učitel), doc. dr. *Vlast. Kybal* (snahy lidovýchovné), učitel *Jan Mauer* (vyučování rukodělné), řed. m. šk. *Frant. Meinich* (výchova k umění), prof. dr. *Jos. Pešek* (o dějinách české filosofie), prof. dr. *Em. Rádl* (Čádovy rozhledy v České Mysli), PhDr. *Tomáš Trnka* (Čáda jako akad. učitel), zemský rada JUDr. *Ant. Tůma* (ochranná péče o mládež), říd. učitel *Josef Tůma* (pedopsychologie, Čáda a učitelstvo), prof. dr. *Gustav Zába* (noetický problém a filosofické stanovisko Čádovo).